

VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN YKSIKKÖ

Tiina Laakkonen

**TILINTARKASTAJAN VAIHTUMINEN JA UUDEN TILINTARKASTAJAN
TYYPPI**

Tarkastelussa yhdysvaltalaiset pörssiyritykset vuosilta 2013–2016

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja tilintarkastuksen
maisteriohjelma

VAASA 2017

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
KUVIOLUETTELO	3
TAULUKKOLUETTELO	5
TIIVISTELMÄ	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkimuksen taustaa	9
1.2. Tutkielman tavoitteet ja rajaukset	10
1.3. Tutkielman rakenne	11
1.4. Keskeinen termistö	12
2. TILINTARKASTAJAN VAIHTUMINEN	13
2.1. Syitä tilintarkastajan vaihtumiselle	14
2.2. Tilintarkastajan erottaminen	18
2.3. Tilintarkastajan eroaminen	20
2.4. Tilintarkastusrotaatio	22
2.5. Tilintarkastajan vaihtumisen seurauksia	24
3. TILINTARKASTAJAN VALINTA JA ASIAKASHYVÄKSYNTÄ	27
3.1. Tilintarkastajan valitsemiseen vaikuttavat tekijät	27
3.2. Erot eri tilintarkastajatyyppeiden laadussa ja hinnoittelussa	30
3.3. Tilintarkastusasiakkaan hyväksyminen	33
3.4. Erot eri tilintarkastajatyyppeiden asiakashyväksynnässä	35
3.5. Tutkimushypoteesit	38
4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT	41
4.1. Tutkimusaineisto	41
4.2. Tutkimusmenetelmät	43
4.2.1. Ristiintaulukointi	43
4.2.2. McNemarin testi	44
4.2.3. Logistinen regressioanalyysi	44
4.3. Tutkimuksen tilastolliset muuttujat	46
4.4. Tutkimuksessa käytetty malli ja merkitsevyytaso	49

5. TUTKIMUSTULOKSET	51
5.1. Ristiintaulukointi ja McNemarin testi	51
5.2. Logistisen regressioanalyysin muuttujien kuvailu	54
5.3. Logistisen regressioanalyysin tulokset	57
5.4. Yhteenveto tutkimustuloksista	59
5.5. Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	61
6. YHTEENVETO	64
6.1. Keskeiset tutkimustulokset	65
6.2. Jatkotutkimusaiheet	67
LÄHTEET	68
KUVIOLUETTELO	
Kuvio 1. Tilintarkastajan valinta (Hay & Davis 2004).	29
Kuvio 2. LOG-muunnoksen vaikutus REVENUE-muuttujaan erottamisaineistolla.	48
Kuvio 3. LOG-muunnoksen vaikutus REVENUE-muuttujaan eroamisaineistolla.	49

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Aineiston alustava karsinta.	42
Taulukko 2. Tutkimuksessa käytetyt tilastolliset muuttujat.	46
Taulukko 3. Poikkeavien havaintojen karsinta.	48
Taulukko 4. Ristiintaulukko erottamisaineistolla.	51
Taulukko 5. McNemarin testi erottamisaineistolla.	52
Taulukko 6. Ristiintaulukko eroamisaineistolla.	52
Taulukko 7. McNemarin testi eroamisaineistolla.	53
Taulukko 8. Erimielisyyksien määrät.	54
Taulukko 9. Sisäisen valvonnan puutteiden määrät.	55
Taulukko 10. Lisäpalveluiden osuus kokonaispalkkiosta (%).	55
Taulukko 11. Yhteenveto muuttujien keskiarvosta ja -hajonnasta.	56
Taulukko 12. Regressiomallin tulokset erottamisaineistolla.	57
Taulukko 13. Regressiomallin tulokset eroamisaineistolla.	58
Taulukko 14. Yhteenveto tutkimustuloksista.	60

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Tiina Laakkonen
Tutkielman nimi:	Tilintarkastajan vaihtuminen ja uuden tilintarkastajan tyyppi
Ohjaaja:	Tuukka Järvinen
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri
Yksikkö:	Laskentatoimi ja rahoitus
Koulutusohjelma:	Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisteriohjelma
Aloitusvuosi:	2015
Valmistumisvuosi:	2017

Sivumäärä: 73

TIIVISTELMÄ

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tutkia eri tyyppisten tilintarkastajien asiakshyväksyntää. Tavoitteena on selvittää miten Big 4 -tilintarkastajien osuudet muuttuvat edellisen tilintarkastajan erottamisen ja eroamisen jälkeen. Lisäksi tarkastellaan, miten tutkimukseen valitut asiakkaan riskiä kuvaavat tekijät vaikuttavat siihen onko uusi tilintarkastaja Big 4 -tilintarkastaja vai jokin muu tilintarkastaja. Näitä riskitekijöitä ovat asiakasyrityksen ja edellisen tilintarkastajan väliset erimielisyydet, raportoidut puutteet asiakasyrityksen sisäisessä valvonnassa sekä edellisen tilintarkastajan asiakkaalta saamien lisäpalkkioiden prosentuaalinen osuus kokonaispalkkioista.

Tutkielman aineisto on saatu Audit Analytics -tietokannasta. Aineisto sisältää vuosilta 2013–2016 yhdysvaltalaisen pörssiyritysten tilintarkastajan vaihdokset. Aineisto jaettiin kahteen eri aineistoon, joita tarkasteltiin erikseen. Toisessa aineistossa oli tapaukset, joissa tilintarkastaja oli erotettu. Karsinnan jälkeen aineistossa oli 1 156 havaintoa. Toisessa aineistossa oli tapaukset, joissa tilintarkastaja oli eronnut, ja karsinnan jälkeen havaintoja jäi 282.

Tilastollisina tutkimusmenetelminä käytettiin ristiintaulukointia, McNemarin testiä sekä logistista regressioanalyysia. Ristiintaulukoinnilla ja McNemarin testillä selvitettiin, miten Big 4 -tilintarkastajien osuudet muuttuivat tilintarkastajan vaihdoksen jälkeen. Logistisella regressioanalyysillä selvitettiin valittujen riskitekijöiden vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin.

Tutkimustulosten mukaan Big 4 -tilintarkastajien osuudet pienenevät tilintarkastajan vaihdoksen jälkeen molemmissa tutkimusaineistoissa. Erimielisyyksillä ja raportoiduilla puutteilla sisäisessä valvonnassa ei todettu olevan vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin kummassakaan aineistossa. Lisäpalkkioiden prosentuaalisella osuudella kokonaispalkkioista ei havaittu olleen vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin aineistossa, jossa tilintarkastaja oli erotettu, mutta havaittiin olevan vaikutusta aineistossa, jossa tilintarkastaja oli eronnut.

AVAINSANAT: tilintarkastajan vaihtuminen, tilintarkastajan erottaminen, tilintarkastajan eroaminen, tilintarkastajan valinta, tilintarkastusasiakkaan hyväksyminen

1. JOHDANTO

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, onko tilintarkastajan erottamisen tai eroamisen jälkeen yrityksen uusi tilintarkastaja Big 4 -tilintarkastusyhteisö vai muu tilintarkastaja. Tarkoituksena on selvittää, ovatko Big 4 -tilintarkastajat tarkempia asiakkaan hyväksymisprosessissaan ja miten tutkimukseen valitut riskimuuttujat vaikuttavat Big 4 -tilintarkastajien asiakashyväksyntään. Tutkimuksessa käsitellään asiakaslähtöisiä ja tilintarkastajalähtöisiä tilintarkastajan vaihtumisia erillään.

1.1. Tutkimuksen taustaa

Enronin ja Arthur Andersenin kaatumiset vuonna 2001 ja 2002 johtivat ennennäkemättömän laajaan tarkasteluun tilintarkastajan ammattia kohtaan, joka kulminoitui Sarbanes-Oxley lain käyttöönottoon heinäkuussa 2002. Big 4 -yritykset tulivat konservatiivisemmiksi asiakkaiden säilyttämiseen ja hyväksymiseen liittyvien kysymysten suhteen. Tämän voidaan nähdä johtuvan Big 4 -yhteisöjen ”syvemmistä taskuista”, joiden vuoksi niillä on pieniä tilintarkastajia enemmän menetettävää virheen sattuessa. (Rama & Read 2006: 97, 108.) Nämä tapahtumat vaikuttivat suuresti tilintarkastusmarkkinoiden uudelleenjärjestäytymiseen, minkä johdosta iso osa asiakkaista siirtyi Big 4 -tilintarkastajilta muiden tilintarkastajien asiakkaiksi. Aiempi tutkimus osoittaa, että asiakasriskiin liittyvät tekijät olivat keskeisessä roolissa asiakassuhteiden uudelleenjärjestelyissä. (Cassell, Giroux, Myers & Omer 2012: 167–168.)

Aiemmat tilintarkastajan vaihtumista käsitelleet tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä tilintarkastajien vaihtumiseen johtaneisiin syihin ja eroihin tilintarkastajan erottamisen ja eroamisen välillä. Tässä tutkielmassa näkökulma on tilintarkastajan erottamisen tai eroamisen jälkeisessä ajassa. Tavoitteena on tutkia erityyppisten tilintarkastusyhteisöjen asiakkaan hyväksymisprosessia edellisen tilintarkastajan erottamisen tai eroamisen jälkeen.

Tutkielma mukailee osittain Catanachin, Irvingin, Williamsin ja Walkerin (2011) tutkimusta. Erona heidän tutkimukseensa on, että he tutkivat ainoastaan yrityksiä, joiden edellinen tilintarkastaja oli eronnut. Tässä tutkielmassa käsitellään sekä tilintarkastajan erottamis- että eroamistilanteita. Catanach ym. havaitsivat, että Big 4 -tilintarkastusyhteisöt ovat valikoivampia hyväksyessään asiakkaakseen yrityksiä, joiden edellinen tilintarkastaja oli eronnut.

Vaasan yliopistossa on Hernesniemi (2013) tehnyt pro gradu -tutkielman liittyen aiheeseen. Hänen tutkielmassaan tutkittiin sekä asiakaslähtöisten että tilintarkastajalähtöisten tilintarkastajien vaihtumisen jälkeistä tilannetta. Hernesniemi tutki, miten edellisen tilintarkastajan antama going concern -lausunto, erimielisyydet ja edellisen tilintarkastajan toimikauden pituus vaikuttivat siihen, onko yrityksen seuraava tilintarkastaja Big 4 -tilintarkastaja vai muu tilintarkastaja.

Hernesniemi (2013) havaitsi yleisesti, että sekä asiakaslähtöisten että tilintarkastajalähtöisten tilintarkastajan vaihtumisten seurauksena oli, että Big 4 -tilintarkastajien osuus pieneni. Lisäksi hän havaitsi, että going concern -lausunto sekä edellisen tilintarkastajan lyhyt toimikausi olivat Big 4 -tilintarkastajille syitä hylätä kyseinen asiakas molemmissa tilanteissa. Hän ei löytänyt vahvaa yhteyttä yrityksen ja edellisen tilintarkastajan välisten erimielisyyksien vaikutuksesta siihen, minkälainen on seuraava tilintarkastaja.

Hernesniemi (2013) otti aineistonsa Audit Analytics -tietokannasta, mistä myös tämän tutkielman aineisto on peräisin. Hänen aineistonsa on vuosilta 2008–2011. Tämän tutkielman aineisto on vuosilta 2013–2016. Tämän tutkielman aineiston havaintojen aikana Sarbanes-Oxley lain voimaantulosta on kulunut pidempi aika, kuin Hernesniemen tutkielman aineiston aikaan. Tämän pohjalta yritetään selvittää, onko Big 4 -tilintarkastajien asiakashyväksyntä muuttunut kyseisten vuosien aikana. Tässä tutkielmassa tutkitaan regressiomallin avulla kolmen eri riskimuuttujan vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin. Näistä muuttujista edellisen tilintarkastajan ja asiakasyrityksen väliset erimielisyydet on sama muuttuja, kuin Hernesniemen tutkielmassa. Hernesniemi havaitsi, että erimielisyyksillä oli vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin tilanteissa, joissa tilintarkastaja oli eronnut. Hän ei kuitenkaan havainnut, että niillä olisi ollut vaikutusta tilanteissa, joissa asiakasyritys oli erottanut tilintarkastajansa. Mielenkiintoisen havainnon vuoksi asiaa haluttiin testata uudestaan ja kyseinen muuttuja otettiin mukaan myös tämän tutkielman regressiomalliin.

1.2. Tutkielman tavoitteet ja rajaukset

Tutkielmassa on ensin tavoitteena selvittää, minkä tyyppisille tilintarkastajille aineiston yritykset päätyvät tilintarkastajan vaihtuessa. Asiaa tutkitaan vertaamalla eri tilintarkastajatyyppeiden osuuksia ennen ja jälkeen tilintarkastajan vaihtumisen. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, onko tutkielman tarkastelun kohteeksi valituilla riskitekijöillä vaikutusta tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen uuden tilintarkastajan asiakashyväksyntään.

Tutkielman aineisto rajataan koskemaan vuosina 2013–2016 tapahtuneita tilintarkastajan vaihtumisia yhdysvaltalaisissa pörssiyrityksissä. Aineisto jaetaan tilintarkastajan erottamisiin ja tilintarkastajan eroamisiin, joista kumpaakin aineistoa testataan erikseen. Karinnan jälkeen tilintarkastajan erottamisaineistoon jäi 1 156 havaintoa ja tilintarkastajan eroamisaineistoon 282 havaintoa. Aineisto on saatu Audit Analytics -tietokannasta, jota ylläpitää Ives Group Inc. Aineistoksi valikoitui juuri yhdysvaltalainen data sen helpon saatavuuden vuoksi. Tästä syystä tutkimuksen tuloksia ei voida ilman kriittistä tarkastelua yleistää suomalaisen lainsäädäntöympäristöön.

Uuden tilintarkastajan tyyppiin vaikuttavien tekijöiden tarkastelu rajataan koskemaan edellisen tilintarkastajan ja asiakasyrityksen välisiä erimielisyyksiä, asiakasyrityksen raportoituja sisäisen valvonnan puutteita sekä edellisen tilintarkastajan lisäpalkkioiden osuutta kokonaispalkkiosta kyseiseltä asiakkaalta. Asiaa tutkitaan logistisen regressioanalyysin avulla. Kontrollimuuttujiksi analyysiin otetaan edellisen tilintarkastajan tyyppi, asiakasyrityksen liikevaihto ja asiakasyrityksen taloudellinen tilanne.

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu teoreettisesta viitekehuksesta sekä empiriaosuudesta. Teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavia tekijöitä, asiakasyrityksen tilintarkastajan valintaan vaikuttavia tekijöitä sekä tilintarkastusyhteisön asiakkaan hyväksyntään vaikuttavia tekijöitä. Tutkielman empiriaosuudessa testataan tutkimusongelman ja aiemman kirjallisuuden pohjalta luodut hypoteesit ja raportoidaan tulokset.

Tutkielma muodostuu kuudesta pääluvusta. Johdanto on luvussa yksi, tutkimusta pohjustava aiempi kirjallisuus on luvuissa kaksi ja kolme, ja tutkielman empiirinen osuus luvuissa neljä, viisi ja kuusi. Johdannossa käsitellään tutkimuksen taustaa, tutkielman tavoitteita ja rajauksia sekä tutkielman rakennetta, ja selvennetään tutkielmassa käytetyt keskeiset termit.

Johdannon jälkeen luvut kaksi ja kolme käsittelevät tutkimuksen kannalta olennaista kirjallisuutta. Luvussa kaksi käsitellään yleisesti tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavia tekijöitä, tilintarkastajan erottamista, tilintarkastajan eroamista, tilintarkastusrotaatiota sekä tilintarkastajan vaihtumisesta aiheutuvia seurauksia. Luvussa kolme käsitellään ti-

tilintarkastajan valitsemiseen vaikuttavia tekijöitä ja eri tilintarkastajatyyppejen eroja tilintarkastuksen laadussa ja hinnoittelussa. Lisäksi käsitellään tilintarkastajan näkökulmasta asiakasyrityksen hyväksyntää ja eroja eri tilintarkastajatyyppejen asiakashyväksynnässä. Lopuksi luvussa esitellään tutkimuksen kahdeksan hypoteesia, joista puolet koskee asiakaslähtöisten vaihtumisten aineistoa ja toinen puoli tilintarkastajalähtöisten vaihtumisten aineistoa.

Tutkielman empiriaosuus alkaa luvusta neljä. Siinä esitellään tutkimuksessa käytetty aineisto, käytetyt tutkimusmenetelmät, tilastolliset muuttujat ja käytetty logistinen regressiomalli. Luvussa viisi esitellään tutkimuksesta saadut tulokset sekä arvioidaan tulosten luotettavuutta. Luvussa kuusi tehdään yhteenveto tutkimuksen keskeisistä tuloksista ja pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

1.4. Keskeinen termistö

Tilintarkastajalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa sekä yksittäisiä tilintarkastajia että tilintarkastusyhteisöjä. Tilintarkastajat on jaettu tutkielmassa kahteen eri tyyppiin, Big 4 -tilintarkastajiin ja muihin tilintarkastajiin. Big 4 -tilintarkastajalla tarkoitetaan tutkielman kirjoittamisen ja aineiston havaintojen aikana neljäksi suurimmaksi tilintarkastusyhteisöksi määriteltyjä yrityksiä. Näitä ovat EY, PriceWaterhouseCoopers, KPMG ja Deloitte. Muulla tilintarkastajalla tai Non-Big 4 -tilintarkastajalla tarkoitetaan kaikkia muita tilintarkastajia, paitsi edellä määriteltyjä Big 4 -tilintarkastajia.

Termi Big N -tilintarkastaja esiintyy myös tekstissä. Tällä tarkoitetaan vanhemmissa tutkimuksissa olleita Big 5, Big 6 ja Big 8 -tilintarkastusyhteisöjä. Suurimpia tilintarkastusyhteisöjä on aikanaan ollut kahdeksan, josta lukumäärä on vähentynyt vuosien saatossa nykyiseen neljään. Tutkielman selkeyden vuoksi eri aikakausien suurimmista tilintarkastusyhteisöistä käytetään yhteistä nimitystä Big N. Suurimpien tilintarkastusyhteisöjen merkitys tilintarkastusalalla ja alan tutkimuksissa on pysynyt samana, vaikka tilintarkastusyhteisöjen määrä on vuosien kuluessa muuttunut. Toisin sanoen Big N -yhteisöjen ja muiden tilintarkastajien väliset erot eivät ole olennaisesti muuttuneet. Tästä syystä vanhempaa kirjallisuutta myös kahdeksasta suurimmasta yhteisöstä voidaan soveltaa tähän tutkimukseen.

2. TILINTARKASTAJAN VAIHTUMINEN

Tässä luvussa käsitellään tilintarkastajan vaihtumista. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään syitä tilintarkastajan vaihtumiselle. Luvussa olevat syyt ovat sellaisia, joiden on aiemmassa kirjallisuudessa todettu koskevan sekä asiakaslähtöisiä että tilintarkastajalähtöisiä vaihtumisia. Kirjallisuudessa on alkujaan tutkittu näitä ilmiöitä yhdessä. Toisessa luvussa esitellään tilintarkastajan erottamiseen ja kolmannessa luvussa tilintarkastajan eroamiseen johtaneita syitä. Neljännessä luvussa käsitellään tilintarkastusrotaatiota, sillä se on myös olennainen osa tilintarkastajan vaihtumiseen liittyvää kirjallisuutta. Viidennessä luvussa esitetään aiemmissa tutkimuksissa ilmenneitä seurauksia tilintarkastajan vaihtumisesta.

Tilintarkastajalla sekä tarkastettavalla yrityksellä on molemmilla yksilölliset tavoitteensa tilintarkastusta kohtaan. Tilintarkastajan tavoitteena on ansaita tuloja hyväksytyin riskin rajoissa. Asiakasyrityksen tavoitteena taas on käyttää tilintarkastuspalveluita saavuttaakseen operatiiviset, sääntelyyn liittyvät sekä muut päämääränsä. Yhteistyö jatkuu usein niin kauan, kuin molemmat osapuolet ovat tyytyväisiä. Mikäli osapuolten tavoitteita ei enää pystytä tehokkaasti saavuttamaan, yhteistyö voi päättyä. (Calderon & Ofobike 2007: 4.)

Asiakasyrityksen ja tilintarkastajan yhteistyön päättymisen ei ole tavoiteltu tilanne, eikä se usein tapahdu ilman syytä. Päättämiseen voi tehdä aloitteen joko asiakasyritys tai tilintarkastaja. Asiakasyrityksen halu asiakassuhteen päättämiseen voi olla reaktio havaituista puutteista yhteistyössä. Nämä voivat koskea esimerkiksi tilintarkastuspalkkioita tai tilintarkastajan mainetta ja kokemusta. Tilintarkastajan puolelta asiakassuhteen lopettamiseen voivat vaikuttaa asiakkaan liiketoimintastrategia, asiakasyrityksen johtotehtävissä olevien henkilöiden maine, asiakasyrityksen koko sekä sopimuksen arvioidut riskit. (Calderon & Ofobike 2007: 4–5.)

Joissain tapauksissa tilintarkastajan vaihtumisen aloitteen tekevää osapuolta ei voida varmuudella määrittää. Bockusin ja Giglerin (1998: 197) mukaan virassa oleva tilintarkastaja voi tarkoituksellisesti karkottaa asiakkaitaan. Kun tilintarkastaja havaitsee asiakkaan olevan huono, hän suojaaa itseään antamalla asiakasyritykselle niin korkean tarjouksen, että asiakasyritys ei voi hyväksyä sitä. Tällöin tilanne vaikuttaa siltä, että asiakasyritys erottaisi tilintarkastajan, vaikka todellisuudessa tilintarkastaja on halunnut erota.

2.1. Syitä tilintarkastajan vaihtumiselle

Tilintarkastajan vaihtuminen voi johtua joko asiakasyrityksen päätöksestä erottaa tilintarkastajansa tai tilintarkastajan päätöksestä erota toimeksiannosta. Tilintarkastajavaihdokset ovat olleet tutkimuskohteena lähivuosina, kun tilintarkastuksen ammattikunta ja lainsäätäjät ovat yrittäneet selvittää syitä vaihdosten takana ja mitä vaihdokset mahdollisesti merkitsevät yrityksen taloudellisen tilanteen kannalta. (Turner, Williams & Weirich 2005: 12.) Tilintarkastajan vaihtumisesta aloitteen tekevän osapuolen identifioiminen on sijoittajien, lainsäätäjien ja tutkijoiden mielenkiinnon kohteena, sillä asiakaslähtöiset vaihtumiset ja tilintarkastajalähtöiset vaihtumiset heijastavat erilaisia asioita yrityksestä (Mande, Son & Song 2017: 2).

Tilintarkastajan vaihtumiseen voi olla monia eri syitä. Jotkut syyt pätevät sekä tilintarkastajan erottamiseen että eroamiseen, mutta osa syistä koskee vain toista ilmiötä. Vanhemmissa tutkimuksissa tilintarkastajan vaihtumista on käsitelty yhtenä ilmiönä riippumatta vaihtumiseen aloitteen tekevästä osapuolesta. Myöhemmissä tutkimuksissa tilintarkastajan erottamiset ja eroamiset on pidetty erillään. Seuraavaksi käsitellään tilintarkastajan vaihtumiseen johtaneita syitä, joista ei joko ole pystynyt havaitsemaan, onko kyse asiakas- vai tilintarkastajalähtöisestä vaihtumisesta, tai ilmiöt koskevat kumpaakin tilannetta.

Korkeisiin tilintarkastuspalkkioihin tyytymättömillä yrityksillä on tapana etsiä tilintarkastaja, jonka hinta-laatusuhde on parempi (Calderon & Ofobike 2007: 10). Asiakkaat voivat olettaa saavuttavansa alhaisemman palkkiotason tilintarkastajaa vaihtamalla, sillä historiallisesti tilintarkastajan vaihtuminen on aiheuttanut leikkauksia palkkioissa (Ettredge, Li & Scholz 2007: 372). Tutkimuksessaan tilintarkastusyhteisön ominaisuuksien vaikutuksesta yrityksen haluun vaihtaa tilintarkastaja Beattie ja Fearnley (1995: 237–238) havaitsivat, että *tilintarkastuspalkkiot* olivat pääasiallinen syy asiakasyrityksissä tilintarkastajan vaihtamisen harkintaan. Vaihtamista harkinneiden yritysten virkaa tekevän tilintarkastajan tilintarkastuspalkkion hinnan alennus oli myös yleisin syy olla lopulta vaihtamatta tilintarkastajaa. Pienet yritykset antoivat hieman enemmän painoarvoa tilintarkastuspalkkion suuruuden vaikutukselle. Tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että pienissä yrityksissä palkkio merkitsee suurempaa osaa yrityksen kustannuksista.

Beattien ja Fearnleyn (1995) tutkimustuloksia tukevat Kallungin, Sahlströmin ja Zernin (2007) tutkimustulokset siitä, että yritykset, jotka maksavat suhteellisesti suurempia tilintarkastuspalkkioita, ovat todennäköisempiä tilintarkastajan vaihtajia. Tilintarkastajan

vaihdos tapahtuu, mikäli säästö tilintarkastuspalkkioissa on suurempi kuin vaihtoon liittyvät kustannukset. *Erimielisyys tilintarkastuspalkkion suuruudesta* voi aiheuttaa vaihdoksia myös tilintarkastajan aloitteesta, mikäli tilintarkastaja kokee, ettei saa asiakkaalta riittävää korvausta tehdystä työstä ja näin arvioi asiakkaan kannattamattomaksi (Calderon & Ofobike 2007: 10).

Asiakasyrityksen puolelta tyytymättömyys korkeisiin tilintarkastuspalkkioihin voi johtaa tilintarkastuksen kilpailuttamiseen ja sitä myötä tilintarkastajan vaihtamiseen. Tilintarkastuspalkkioiden kilpailuttamiseen liittyy DeAngelon (1981) määrittelemä termi *low-balling*. Tämä viittaa käytäntöön, jossa tilintarkastaja alentaa tilintarkastuspalkkiota ensimmäiselle toimivuodelle voittaakseen tarjouskilpailun. Tavoitteena on tämän jälkeen nostaa palkkiota vuosittain ja ajan myötä kerryttää takaisin ensimmäisinä vuosina aiheutuneet tappiot. Ilmiöllä voi olla tilintarkastajan riippumattomuutta alentava vaikutus. (DeFond & Zhang 2014: 311.)

Low-ballingin olemassaolosta on hieman ristiriitaista tutkimustietoa. Ettredge ym. (2007: 372) eivät löytäneet tutkimuksessaan vahvistusta low-ballingin olemassaololle. He löysivät todisteita, että tilintarkastajansa erottaneet yritykset saivat ostettua tilintarkastuspalvelut halvemmalla uudelta tilintarkastajalta. Kuitenkin tutkiessaan seuraavan vuoden palkkiokorotuksia he havaitsivat, että tilintarkastajaa vaihtaneiden yritysten palkkiot nousivat seuraavalle vuodelle vähemmän, kuin niiden yritysten, jotka eivät olleet vaihtaneet tilintarkastajaa. Lisäksi he havaitsivat, että Big 4 -tilintarkastajan Non-Big 4 -tilintarkastajaan vaihtaneiden yritysten palkkiot nousivat vähemmän, kuin niiden, jotka olivat vaihtaneet Big 4 -tilintarkastusyhteisöön. DeAngelo (1981) havaitsi, että asiakkaat eivät vaihda tilintarkastajaa, mikäli oletetut vaihtoon liittyvät kustannukset ylittävät oletetut säästöt tilintarkastuspalkkiossa.

Asiakasyrityksen ja tilintarkastusyhteisön koolla on havaittu olevan merkitystä tilintarkastajavaihdoksiin. Calderon ja Ofobike (2007: 15) toteavat, että eri kokoisilla tilintarkastajilla on hyvin erilaiset kapasiteetit ja resurssit ja tilintarkastajan erottamisen syyt voivat olla erilaisia siirryttäessä Big N -tilintarkastajasta pienempään tilintarkastusyhteisöön ja toisinpäin. Heidän mukaansa suuremmat asiakasyritykset erottavat todennäköisemmin tilintarkastajansa, kuin pienemmät tilintarkastusyhteisöt. Myös Big 4 -tilintarkastusyhteisöt ovat hieman alttiimpia eroamaan tilintarkastustoimeksiannoista, kuin pienemmät tilintarkastusyhteisöt. Hieman edellisistä poikkeavan havainnon saivat Schwartz ja Menon (1985: 260), jotka eivät havainneet eroa tilintarkastajan vaihtumisissa pienten ja suurten yritysten välillä. Sankaraguruswamy ja Whisenant (2004: 108) totesivat, että

asiakasyrityksen koon muuttuminen voi olla myös syynä tilintarkastajavaihdoksiin, sillä odotetut kasvumahdollisuudet ja oletetut muutokset yrityksen toiminnoissa voivat johtaa muutoksiin asiakassuhteessa.

Tilintarkastajan ja asiakkaan väliset erimielisyydet korreloivat tilintarkastajan vaihdoksiin (Krishnan & Krishnan 1997; Calderon & Ofobike 2007). Yrityksen näkökulmasta erimielisyydet tilintarkastajan kanssa voivat johtaa ristiriitoihin ja tyytymättömyyteen. Asiakas voi haluta etsiä uuden tilintarkastajan ristiriitojen välttämiseksi tai hankkiakseen paremman suhteen tilintarkastajaan. (Calderon & Ofobike 2007: 9.) Tilintarkastusyhteisön osalta erimielisyydet nostavat tilintarkastustoimeksiannon riskiä. Tilintarkastajat reagoivat riskitason nousuun eroamalla toimeksiannoista. (Mande & Son 2011: 45.)

Erimielisyydet voivat johtua esimerkiksi harkinnanvaraisten erien (*discretionary accruals*) arvostamisesta. DeFond ja Subramanyam (1998) tutkivat harkinnanvaraisten erien arvostamisen vaikutusta tilintarkastajavaihdoksiin. He havaitsivat, että harkinnanvaraiset erät olivat merkittävästi tulosta pienentäviä tilintarkastajan viimeisenä toimivuonna. Vastaavasti kyseiset erät olivat vähäpätöisiä uuden tilintarkastajan ensimmäisenä toimivuotena. Tutkimustulokset osoittivat, että tilintarkastajan tulosta pienentävien kirjanpitolintojen suosiminen on tärkeä tekijä selittämään tilintarkastajavaihdoksia. Toinen mittari erimielisyyksille voi olla tilintarkastusviiveet. Mande ja Son (2011: 45) esittivät tutkimuksessaan, että pitkät viiveet tilintarkastusprosessissa kuvaavat erimielisyyksiä tilintarkastajan ja asiakkaan välillä. Heidän tuloksensa osoittavat pitkien tilintarkastusviiveiden olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen seuraavana vuonna. Tilintarkastusviiveet voivat myös johtua siitä, että tilintarkastaja arvioi asiakkaan riskiseksi ja joutuu siitä syystä suorittamaan ylimääräisiä tarkastustoimenpiteitä. Tässä tilanteessa kyse ei välttämättä ole erimielisyyksistä. Joka tapauksessa tuloksista voidaan päätellä, että erimielisyydet ja asiakkaan korkea riski johtavat tilintarkastajan vaihtumiseen seuraavana vuonna.

Mukautetun tilintarkastuslausunnon vaikutuksesta tilintarkastajan vaihtumiseen on saatu hieman ristiriitaista tutkimustietoa. Yrityksen johto pyrkii välttämään mukautettuja tilintarkastuskertomuksia, sillä ne voivat vaikuttaa yrityksen osakkeiden markkinahintaan sekä johtajille maksettuihin palkkioihin. Osakkeiden markkinahinnan alennus usein vaikuttaa suoraan johtajan omaisuuteen, sillä johtajilla voi olla yrityksen osakkeita joko omassa osakesalkussaan tai heillä voi olla yrityksen osakeoptioita. Myös johtajien palkkiot ovat usein sidottuja yrityksen tulokseen. Tuloksen laatu kärsii, mikäli yritys saa mukautetun tilintarkastuskertomuksen. (Chow ja Rice 1982: 327.) Chow ja Rice (1982),

Krishnan, Krishnan ja Stephens (1996) sekä Calderon ja Ofobike (2007) löysivät kaikki todisteita siitä, että asiakkaat, jotka saavat mukautetun tilintarkastuslausunnon, ovat todennäköisempiä tilintarkastajan vaihtajia kuin ne yritykset, jotka eivät saa mukautettua tilintarkastuslausuntoa. Kumpi tahansa osapuoli voi tehdä aloitteen asiakassuhteen päättymisestä (Calderon & Ofobike 2007: 10). Schwartz ja Menon (1985) eivät löytäneet yhteyttä mukautettujen lausuntojen ja tilintarkastajan vaihtumisen välillä. Päinvastoin heidän aineistossaan yritykset, jotka eivät olleet saaneet mukautettua tilintarkastuslausuntoa, vaihtoivat todennäköisemmin tilintarkastajaa. Poikkeavaa havaintoa voidaan selittää mahdollisesti tutkimusten erilaisilla otosmenetelmillä, sillä Schwartzin ja Menonin (1985) tutkimuksessa kaikki yritykset olivat kriisiyrityksiä.

Mukautettujen tilintarkastuskertomusten erikoistapaus on *toiminnan jatkuvuus -mukautus*. Mikäli tilintarkastajalla on painavat syyt epäillä, että yrityksen toiminta ei tule jatkumaan seuraavaa kahtatoista kuukautta, tulee hänen sisällyttää tilintarkastuskertomukseen tähän liittyvä kappale. Mukautuksen saaminen nostaa yrityksen pääomakustannuksia. (Amin, Krishnan & Yang 2014: 1, 32.) Yritykset, joilla on toiminnan jatkuvuuteen liittyviä epävarmuuksia, ovat muita todennäköisempiä tilintarkastajan vaihtajia (Sankaraguruswamy & Whisenant 2004; DeFond & Subramanyam 1998). Ongelmat toiminnan jatkuvuudessa johtavat sekä asiakaslähtöisiin että tilintarkastajalähtöisiin vaihtumisiin. Taloudellinen ahdinko ja yrityksen heikentynyt tilanne nostavat tilintarkastajan oikeudenkäyntiriskiä, mikä saa tilintarkastajan vaatimaan konservatiivisempien kirjanpitoperiaatteiden noudattamista yritykseltä. Tämän johdosta tilintarkastaja voidaan erottaa. Toisaalta riskien ja erimielisyyksien kasvaessa tilintarkastustoimeksianto voi näyttäytyä tilintarkastajalle vähemmän houkuttelevana ja tästä syystä tilintarkastaja voi erota. (DeFond & Subramanyam 1998.)

Kirjallisuudessa ilmiötä, jossa yritys vaihtaa tilintarkastajaa saadakseen mieluisamman tilintarkastuslausunnon, kutsutaan nimellä mielipideshoppailu (*opinion shopping*). Tällöin yritys pyrkii vaihtamaan sellaiseen tilintarkastajaan, joka antaa vakiomuotoisen tilintarkastuslausunnon, kun taas virassa oleva tilintarkastaja uhkaa antaa toiminnan jatkuvuutta koskevan mukautuksen. Mielipideshoppailu voi vahingoittaa tilintarkastuksen laatua, mikäli joko virassa oleva tilintarkastaja tai seuraaja taipuvat asiakkaan suunnalta tulevalle paineelle antamalla puhtaan lausunnon, vaikka toiminnan jatkuvuus on vaarassa. (DeFond & Zhang 2014: 310.)

2.2. Tilintarkastajan erottaminen

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että tilintarkastajan erottamisia ja eroamisia tulee tutkia erillään, sillä niihin johtavat erilaiset tekijät (esim. Krishnan & Krishnan 1997; Wells & Loudder 1997; Calderon & Ofobike 2007). Yhdysvalloissa tilastoitiin vuosien 2001 ja 2005 välillä 5 028 tilintarkastajan erottamista sekä 2 165 tilintarkastajan eroamista (Calderon & Ofobike 2007: 5). Näiden lukujen valossa tilintarkastajan erottaminen olisi yleisempi ilmiö. Tästä voidaan päätellä, että asiakasyrityksillä on pienempi kynnys lopettaa toimeksianto, kuin tilintarkastajilla. Seuraavaksi esitellään erilaisia tekijöitä, jotka tutkimusten mukaan johtavat asiakaslähtöisiin tilintarkastajan vaihdoksiin.

Williams (1988: 247) loi teoreettisen mallin selittämään asiakaslähtöisiä tilintarkastajavaihdoksia. Hänen mallissaan ensimmäinen selittävä tekijä tilintarkastajavaihdoksiin on *muutokset yrityksen sopimusilmapiirissä*. Tällä tarkoitetaan yritysjohdon vaihdoksia. Yrityksen johdon vaihtuessa uudet johtajat voivat vaatia tilintarkastajan vaihtamista. Tähän voi olla syynä se, että heidän mielestään tilintarkastaja on liitettävissä entisiin johtajiin tai sitten he haluavat etsiä tuoreita ajatuksia tilintarkastajaa vaihtamalla. Uusi johto voi myös haluta vaihtaa tilintarkastajan sellaiseen, jonka kanssa on saatu aikaan suotuisa yhteistyö menneisyydessä.

Toinen tekijä Williamsin (1988: 247) mallissa on *tilintarkastajan tehokkuus*. Tehokkuutta voidaan mitata hänen mukaansa tilintarkastajan teknisellä osaamisella tai tilintarkastussuhteen pituudella. On todennäköistä, että asiakas haluaa vaihtaa tehottoman tilintarkastajan. Mallin mukaan tehokkuus on yhteydessä toimialaerikoistumiseen. Toimialaan erikoistuneet tilintarkastajat voivat saavuttaa etua ymmärtäessään erityisiä asiakkaan ympäristöstä tulevia vaikutuksia. Lisäksi erikoistuneet tilintarkastajat voivat tarjota tehostettua tilintarkastuspalvelua paremman toimialatuntemuksensa myötä. Tilintarkastussuhteen pituus vaikuttaa tilintarkastajan tehokkuuteen, sillä vuosien saatossa asiakkaan toiminnot ja liiketoimintaympäristö tulevat tutuiksi tilintarkastajalle. Mittarissa oletuksena on, että asiakasyritys luo hyvän suhteen tilintarkastajaansa ja hyödyt konkretisoituvat sen myötä.

Williamsin (1988: 248) mallin viimeisin selittävä tekijä on *yrityksen maine*. Johtajat voivat pyrkiä vaihtamaan tilintarkastajaa, mikäli he mieltävät yrityksen maineen olevan taherattu. Laittomien, petollisten tai harhaanjohtavien tekojen paljastumisen jälkeen tilintarkastajan vaihtamisella koetetaan saavuttaa parempi monitorointijärjestelmä ja palauttaa usko yrityksen taloudelliseen raportointiin. Johtajat voivat myös pyrkiä vaihtamaan tilintarkastajaa epämieluisan tilintarkastuslausunnon saamisen jälkeen. Osakkeenomistajien

kuva johdosta hyvänä edustajana heidän sijoituksilleen voi saada särön, mikäli yritys saa mukautetun lausunnon. Taloudellisessa ahdingossa olevalla yrityksellä voi olla vielä suurempi yllyke vaihtaa tilintarkastajaa voidakseen muokata tulosta paremmin haluamaansa suuntaan.

Tutkimuksessaan Williams (1988: 257–259) testasi muuttujia edellä mainittuihin kolmeen tekijään liittyen. Tärkeimmiksi muuttujiksi nousivat tilintarkastajan toimialaerikoistuminen ja toimeksiannon pituus sekä asiakasyrityksen negatiivinen mediajulkisuus. Toimialaerikoistuminen ja toimeksiannon pituus olivat tutkimuksessa ainoat tilintarkastajan tehokkuutta kuvanneet muuttujat. Tästä voidaan päätellä, että tehokkuus on keskeisessä asemassa asiakaslähtöisissä tilintarkastajavaihdoksissa. Yrityksille olisi edullista valita tilintarkastajakseen heidän toimialalleen erikoistunut tilintarkastaja, sillä Williamsin (1988) tutkimustulosten mukaan erikoistuminen vähentää tarvetta erottaa tilintarkastaja. Lisäksi Stanley ja DeZoort (2007: 155) ovat esittäneet, että tilintarkastajan erikoistuminen voi kompensoida asiakasyrityskohtaisen tiedon puutteita tilintarkastajan toimikauden ensimmäisinä vuosina, mikä parantaa tilintarkastuksen laatua toimeksiannon alussa. Asiaa voidaan katsoa myös toisesta näkökulmasta. Cenker ja Nagy (2008: 293) löysivät viitteitä siitä, että myös tilintarkastajan eroaminen on harvinaisempaa toimeksiantosuhteissa, joissa tilintarkastaja on erikoistunut asiakasyrityksen toimialaan. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että sekä asiakaslähtöiset että tilintarkastajalähtöiset vaihtumiset vähenevät erikoistumisen myötä. Ettredge ym. (2007) saivat aiemmista tutkimuksista eroavia tuloksia. Heidän mukaansa yritykset erottavat todennäköisemmin toimialaerikoistuneen tilintarkastajan. He arvelevat tämän johtuvan siitä, että yritykset yrittävät välttää kyseisten tilintarkastajien veloittamaa lisähintaa muihin verrattuna.

Tilinpäätöksen oikaisun jälkikäteen on havaittu olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihdoksiin (Calderon & Ofobike 2007; Mande & Son 2013). Oikaisussa yritys tunnustaa aikaisemmin raportoitujen taloudellisten lukujen olevan vääriä. Yritykselle koituu ylimääräisiä kuluja oikaisusta, joten yleensä yritysten tavoitteena on, että tilinpäätökset ovat julkistettaessa virheettömiä. Oikaisutilanteessa tilintarkastaja on tehnyt virheen, sillä hänen olisi pitänyt huomata virhe tilinpäätöksessä aiemmin suorittaessaan tarkastusta. Mikäli näin ei tapahdu ja yrityksen tilinpäätöstä joudutaan jälkikäteen oikaisemaan, yrityksen luottamus tilintarkastajaan voi heikentyä. Yrityksen luottamus tilintarkastajaa kohtaan horjuu yhä enemmän, mikäli tilintarkastaja ei ole se henkilö, joka huomaa tilinpäätöksen oikaisutarpeeseen johtavat virheet. (Calderon & Ofobike 2007: 9.) Mande ja Son (2013: 141) havaitsivat, että teknisistä syistä johtuneet tilinpäätöksien oikaisut eivät johdaneet tilintarkastajan vaihdoksiin, mutta olennaiset taloudelliset virhetulkinnat johtivat

tilintarkastajan erottamiseen. Virhetulkintojen vakavuuden kasvaessa myös tilintarkastajan erottamisen todennäköisyys kasvoi (Calderon & Ofobike 2007; Mande & Son 2013).

Tilintarkastajat suosivat sitä konservatiivisempia kirjanpitoperiaatteita mitä suurempi asiakkaan oikeudenkäyntiriski on. Konservatiivisempien valintojen odotetaan suojaavan tilintarkastajaa tulevaisuuden oikeudenkäynneiltä ja niistä aiheutuville vaurioilta. Konservatiivisuus on erilaista eri tilintarkastajien välillä riippuen siitä, kuinka suureksi tilintarkastaja arvioi asiakkaan riskin. Mikäli johto uskoo, että virassa olevan tilintarkastajan *kirjanpitovalinnat ovat konservatiivisempia, kuin keskivertotilintarkastajan*, johdolla on yllyke erottaa virassa oleva tilintarkastaja ja etsiä tilalle kohtuullisempia kirjanpitoperiaatteita noudattava tilintarkastaja. (DeFond & Subramanyam 1998: 36.)

2.3. Tilintarkastajan eroaminen

Krishnan ja Krishnan (1997: 557) tutkivat eroja tilintarkastajansa erottaneiden yritysten ja yritysten, joista tilintarkastaja on eronnut, välillä. He havaitsivat, että tilintarkastajan eroamisia tapahtuu useammin kuin erottamisia asiakassuhteissa, joissa asiakasyritys on taloudellisessa ahdingossa, osakkeen tuotoissa on suurta vaihtelua, tilintarkastajan riippumattomuus on matala, tilintarkastajan toimikausi on pitkä ja asiakasyritys saa mukautetun (erityisesti toiminnan jatkuvuus -mukautus) tilintarkastuskertomuksen. Lisäksi he havaitsivat *erimielisyyksien tilintarkastajan ja asiakasyrityksen välillä sekä raportoitujen tapahtumien (reportable events) olevan positiivisesti yhteydessä tilintarkastajan eroamisiin*.

Tilintarkastajan päätös erota asiakassuhteesta liittyy *haluun muuttaa asiakasportfoliota vetäytymällä korkean riskin sisältävistä sopimuksista*. Tämä on yhteydessä tilintarkastajan haluun pienentää oikeudenkäyntiriskiä. Muita tilintarkastajan keinoja pienentää oikeudenkäyntiriskiä ovat tilintarkastuksen laadun ja suunnittelun parantaminen, tilintarkastuspalkkioiden nostaminen ja mukautettujen tilintarkastuslausuntojen määrän nostaminen. (Krishnan & Krishnan 1997: 539, 558.) Lisäksi konservatiivisten kirjanpitokäytäntöjen noudattaminen ja harkinnanvaraisten tuottoerien pitäminen pieninä suojaaa tilintarkastajaa oikeudenkäynneiltä (DeFond & Subramanyam 1998: 36). Pörssissä noteeratujen yritysten tilintarkastus on vaativampaa ja riskisempää, joten tilintarkastajat voivat vähentää riskiään eroamalla tällaisten yritysten tilintarkastuksesta (Calderon & Ofobike 2007: 10). Tilintarkastajien eroamiset johtavat asiakasmenetyksiin, joten niiden voidaan olettaa tapahtuvan vain äärimmäisissä tapauksissa. Tällä voidaan selittää suhteellisesti

pienempi tilintarkastajan eroamisten osuus verrattuna tilintarkastajien erottamisiin. (DeFond & Subramanyam 1998: 59.) Mielenkiintoinen pohdittava näkökulma on, miksi jotkut tilintarkastajan päättävät mieluummin erota toimeksiannosta, kuin nostaa tilintarkastuspalkkion määrää.

Lee, Mande ja Ortman (2004: 143) havaitsivat, että tilintarkastajan eroamisia tapahtuu vähemmän yrityksissä, joissa tilintarkastusvaliokunta ja hallitus ovat riippumattomia. Tämä viittaa siihen, että riippumaton tilintarkastusvaliokunta ja hallitus todennäköisemmin näkevät enemmän vaivaa yrityksen tilintarkastajan kanssa työskentelyyn, vähentäen tällä tavoin piileviä tilintarkastusriskejä. Heidän tutkimuksensa osoitti myös heikkoja todisteita siitä, että taloudellisten asiantuntijoiden määrän lisääntyessä yrityksen tilintarkastusvaliokunnassa, tilintarkastajan eroamisen todennäköisyys laskee. Lisäksi tilintarkastajan erotessa seuraajatilintarkastaja on todennäköisemmin huonompilaatuinen, mikäli tilintarkastusvaliokunta ei ole riippumaton.

Valvontaympäristöön liittyvät puutteet voivat johtaa tilintarkastajan eroon. Näitä ovat muun muassa ongelmat sisäisessä valvonnassa, raportointiolosuhteet, johdon epäluotettavuus ja laittomat toimet. Tällaisten ongelmien ilmetessä tilintarkastustoimeksiannon riski kasvaa, minkä johdosta tilintarkastajan tulee suorittaa enemmän aineistotarkastusta. Tämä nostaa tilintarkastuksen kustannuksia, jolloin asiakas voi tulla tilintarkastajalle vähemmän houkuttelevaksi. Erityisesti johdon luotettavuus on kriittinen tekijä arvioitaessa taloudellisten kannanottojen luotettavuutta. (Calderon & Ofobike 2007: 8–9.)

Taloudellisessa ahdingossa olevien yritysten johto voi yrittää pimittää epämieluisaa informaatiota luotonantajilta ja sijoittajilta muuttamalla salaa kirjapitomenetelmiä, arvioita ja menettelytapoja ja siten vähentämällä yrityksen tilinpäätösinformaation laatua. Tilintarkastajan tehtävänä on varmistaa, että tällaisia muutoksia ei tapahdu. Johto voi yrittää rajoittaa tilintarkastuksen laajuutta, jotta tilintarkastaja ei huomaisi näitä kyseenalaisia muutoksia. (Kluger & Shields 1989: 275.) Calderonin ja Ofobiken (2007: 10) mukaan *tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen* on positiivisesti yhteydessä tilintarkastajan eroamisiin. Laajuuden rajoittaminen heikentää tilintarkastajan mahdollisuuksia suorittaa tarvittavat tilintarkastustoimenpiteet tilintarkastuslausunnon antamista varten. Laajuuden rajoittamisesta on kyse, mikäli tilintarkastaja ei pysty hankkimaan riittävästi tilintarkastusevidenssiä koskien mitä tahansa tilinpäätöksen erää.

Lisäpalveluiden tarjoaminen on noussut huomattavaksi trendiksi tilintarkastusmarkkinoilla. Tämän voidaan nähdä osittain johtuvan siitä, että asiakkaat pyrkivät tehostamaan

toimintojaan pärjätäkseen kansainvälisten markkinoiden kilpailussa. Tilintarkastajien antama konsultointi on kustannustehokasta, sillä tilintarkastajalle kertyy asiakaskohtaista tietoa tilintarkastusta suoritettaessa. (Shu 2000: 178.) Tähän liittyen monet tilintarkastusyhteisöt ovat ottaneet käyttöönsä strategioita tulovirtojensa monipuolistamiseksi. Lisäpalveluiden tarjoaminen on tullut yhä tärkeämmäksi osaksi näitä strategioita. Tilintarkastajalle on kalliimpaa erota toimeksiannosta, jossa tilintarkastuspalkkion osuus kokonaispalkkioista on pienempi. Tämä voi johtaa siihen, että tilintarkastaja eroaa todennäköisemmin asiakassuhteista, joissa *lisäpalveluista saadut tulot ovat pieniä suhteessa tilintarkastuspalkkion määrään*. (Calderon & Ofobike 2007: 11)

2.4. Tilintarkastusrotaatio

Joissain tapauksissa tilintarkastajan vaihtuminen on säänneltyä, eikä johdu kummankaan osapuolen aloitteesta. Pakollinen tilintarkastusrotaatio vaatii yrityksiä vaihtamaan tilintarkastajaa säännöllisin väliajoin. Rotaatio voi tarkoittaa sekä tilintarkastusyhteisön että päävastuullisen tilintarkastajan vaihtumista. Päävastuullisen tilintarkastajan pakkorotaatiosta on säädöksiä monien suurten maiden (esim. Yhdysvallat, Venäjä, Kiina, Australia) laeissa, mutta tutkimuksia sen vaikutuksista on tehty vähän. Tämä johtuu siitä, että monet maat eivät vaadi päävastuullisen tilintarkastajan nimen julkistamista, joten tutkijoiden on mahdotonta havaita päävastuullisen tilintarkastajan vaihdos. Tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia on tutkittu laajemmin. (Lennox, Wu & Zhang, 2014: 1775–1776.)

Tilintarkastuksen pakollisen rotaation kannattajat ovat sitä mieltä, että rajoittamalla yrityksessä toimivan saman tilintarkastusyhteisön tai partnerin virkakauden pituutta, tilintarkastuksen riippumattomuus ja laatu paranevat. Heidän mukaansa, mitä pidemmäksi tilintarkastusyhteisön tai vastuullisen tilintarkastuspartnerin virassaoloaika kasvaa, sitä helpommin nämä tekevät kompromisseja asiakkaan kirjanpito- ja raportointivalintojen suhteen. Tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että yrityksen johto tulee tilintarkastajille liian tuttavalliseksi ja he pyrkivät kyseisen asiakassuhteen säilyttämiseen. (Chen, Lin & Lin, 2008: 415.)

Pakollisen rotaation vastustajat ovat sitä mieltä, että mitä pidempään tietty tilintarkastusyhteisö tai partneri on ollut tehtävässään, sitä enemmän osaamista heillä on arvioida yrityksen käyttämien kirjanpito- ja raportointikäytänteiden asianmukaisuutta. Heidän mukaansa tilintarkastuksen laatu kasvaa tilintarkastajan virassaoloajan kasvaessa. (Chen ym.

2008: 415.) Rotaation vastustajien mielestä pakollinen rotaatio kasvattaa tilintarkastusvirheen riskiä, sillä virkaan astuva tilintarkastaja luottaa ensimmäisinä virassaolovuosiin liikaa asiakasyrityksen arvioihin ja esityksiin (Myers, Myers & Omer, 2003: 780).

Pakollisesta tilintarkastusrotaatiosta aiheutuu kustannuksia. Suoria kustannuksia syntyy sekä tilintarkastusyhteisölle että asiakasyritykselle. Uusien tilintarkastajien tulee virkakauden aluksi käyttää hieman enemmän aikaa asiakasyrityksen käytäntöihin tutustumiseen. Tämä syö resursseja. Epäsuoria kustannuksia voi syntyä suuremmasta todennäköisyydestä tilintarkastusvirheelle, sillä uusilla tilintarkastajilla ei välttämättä ole ymmärrystä asiakasyritykselle ominaisista riskeistä, yrityksen toiminnasta tai taloudellisen raportoinnin käytänteistä. (Chi, Huang, Liao & Xie, 2009: 362.)

Rotaation kannattajien mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio voi auttaa ehkäisemään suuren luokan yritysten kaatumisia, sillä rotaation myötä tilintarkastuksen laatu paranee. Markkina-arvon menetys Enronin kaltaisten yritysten konkurssien yhteydessä on ollut mittava. Tästä johtuen rotaation kannattajien näkökulma on, että suurten yritysten konkurseista johtuvat kustannukset ovat suurempia, kuin rotaatiosta aiheutuvat ja tämän takia rotaatiota tulisi noudattaa. (Jackson, Moldrich & Roebuck 2008: 421.)

Mikäli tilintarkastajalla ja asiakasyrityksellä on erimielisyyksiä kirjanpitoperiaatteista, tilintarkastaja saattaa erota. Tilintarkastajan eroaminen antaa markkinoille arvokasta tietoa (Wells & Loudder 1997: 143). Pakollisen tilintarkastusrotaation myötä tätä tietoa ei välttämättä saada samalla tavalla. Jos pakollisen rotaation ajankohta osuu juuri samaan aikaan, markkinoille ei koskaan tule tietoa siitä, että tilintarkastaja oli aikonut erota. Tilanne näyttää ainoastaan siltä, että normaali lainmukainen rotaatio on tapahtunut. (Jackson ym. 2008: 422.) Pakollisen rotaation vaatimus voi olla myös ristiriidassa mielipideshoppailun estämisen kanssa. Esimerkiksi Etelä-Koreassa, Portugalissa ja Ranskassa lainsäätäjät pyrkivät vähentämään mielipideshoppailua pakollisella tilintarkastajan pysyvyydellä, mikä on ristiriidassa tilintarkastusrotaation kanssa. Pakollinen rotaatio saattaa pahentaa mielipideshoppailua, sillä asiakasyritys voi vaihtaa mukautuvampaan tilintarkastajaan pakko-rotaation varjolla. (DeFond & Zhang 2014: 310.)

Tutkimuksissa ei ole todettu rotaatiolla olevan merkittävää positiivista vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Useissa Yhdysvalloissa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että pakollinen tilintarkastusyhteisön rotaatio ei parantaisi tilintarkastuksen laatua. Kyseiset tutkimukset ovat sen sijaan löytäneet todisteita sen puolesta, että tilinpäätöksien paikkansapitävyys on alempi tilintarkastajan ensimmäisinä virkavuosina (Ks. Johnson, Khurana &

Reynolds 2002; Myers ym. 2003; Ghosh & Moon 2005). Pakollisen rotaation vaikutuksia australialaisella aineistolla tutkivat Jackson ym. (2008). Heidän tuloksensa osoittavat, että pakollinen tilintarkastusrotaatio ei paranna tilintarkastuksen laatua. Pakollisen rotaation vaatimukset aiheuttavat vain tarpeettomia kustannuksia sekä tilintarkastajalle että tarkastettavalle yritykselle hyötyjen jäädessä minimaalisiksi. Heidän mukaansa tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavat enemmän muut tekijät, kuin pakollinen tilintarkastusrotaatio.

2.5. Tilintarkastajan vaihtumisen seurauksia

Tilintarkastajan vaihtumisella voi olla monia seurauksia sekä asiakasyritykselle, että tilintarkastajalle. Seuraukset ovat useimmiten negatiivisia. Tilintarkastajan vaihtumisesta *aiheutuu yritykselle ylimääräisiä kustannuksia*, sillä yrityksen täytyy käydä läpi ja prosessoida saamansa tarjoukset kilpailevilta tilintarkastajilta. Lisäksi aikaa ja rahaa kuluu siihen, että uusi tilintarkastaja tutustutetaan kirjanpitoympäristöön, yrityksen operatiivisiin toimintoihin, taloudelliseen asemaan, johtoon ja muihin yrityksen erityispiirteisiin. Kustannukset muuttuvat sen mukaan, kuinka tiukka juridinen ympäristö maassa on. Mitä tiukemmat juridiset vaatimukset ovat, sitä tarkemmin tilintarkastaja tahtoo tutustua uuden asiakasyrityksen yksityiskohtiin pienentääkseen mahdollista oikeudenkäyntiriskiään. (Kallunki, Sahlström & Zerni 2007: 182.)

Asiakasyritykselle tilintarkastajan eroaminen on haitallista, sillä tilintarkastajan tuottama informaatio on tärkeää yrityksen sidosryhmille. Tilintarkastajan eroaminen viestii tilinpäätöksen lukijoille, että yrityksessä ei välttämättä ole kaikki kunnossa (Wells & Loudder 1997: 143). Eroaminen *aiheuttaa epävarmuuksia yrityksen taloudelliselle raportoinnille* ja nämä epävarmuudet puolestaan voivat nostaa pääomakustannuksia. (Menon & Williams 2008: 568.). Tilintarkastajalle erottaminen tarkoittaa *tilintarkastustulojen ja mahdollisten muiden tulojen menetystä*. Tästä syystä pienelle tilintarkastajalle jonkin tärkeän asiakkaan toimeksiantosuhteen päättymisen voi olla haitallista. Tilintarkastajalle aiheuttavia seurauksia erottamisesta ei ole juurikaan tutkittu kirjallisuudessa.

Tilintarkastajan eroamisella voi olla *haitallisia seurauksia yrityksen johtohenkilöille*. Menon ja Williams (2008: 568) tutkivat tilintarkastajien eroamisen yhteyttä yritysten toimitusjohtajan ja talousjohtajan vaihtumiseen. Heidän tuloksensa osoittavat, että toimitusjohtajan ja talousjohtajan vaihtuminen oli yleisempää niissä yrityksissä, joissa tilintarkastaja oli eronnut. Todennäköisyys toimitusjohtajan tai talousjohtajan vaihtumiselle oli

vielä suurempi, mikäli tilintarkastajan eroamista seurasi tiedonanto sisäisiin kontroleihin tai luotettavuuteen liittyvistä ongelmista (*reportable event*). Menonin ja Williamsin (2008: 598) tutkimustulokset osoittavat, että hallituksella on tapana reagoida asianmukaisesti, mikäli johto epäonnistuu velvollisuuksiensa täyttämässä. Tilintarkastajan eroaminen viestii yrityksen hallitukselle johdon luotettavuuden olevan kyseenalainen. Talousjohtajan vaihtuminen oli tutkimuksessa hieman yleisempää, kuin toimitusjohtajan. Talousjohtajan päävastuulla voidaan pitää yrityksen ja tilintarkastajan suhteen ylläpitämistä ja tästä syystä häntä pidetään ensimmäisenä vastuussa, mikäli tilintarkastaja eroaa.

Wells ja Loudder (1997: 143) tutkivat tilintarkastajan eroamista seuranneita markkinareaktioita. Heidän oletuksenaan oli, että *yrityksen osakekurssi laskee* eroilmoituksen jälkeen. Tutkimustulokset vahvistivat tämän oletaman. Reaktiot ilmoitukseen tilintarkastajan erosta olivat merkittävän negatiivisia ilmoituspäivänä ja sitä seuraavana päivänä. Tulokset osoittavat, että ilmoitus tilintarkastajan eroamisesta tuottaa informaatioarvoa markkinoille. Shun (2000: 202) tutkimustulokset tukevat edellä mainittua. Hänen mukaansa sijoittajat reagoivat negatiivisesti tilintarkastajan eroamiseen. Tilintarkastajan eroaminen kertoo yrityksen normaalia korkeammasta oikeudenkäyntiriskistä, mikä aiheuttaa osakekurssin laskun. Osakekurssin laskun vaihtelu on yhteydessä sijoittajan uskomuksiin. Mitä korkeampi on oikeudenkäyntiriski, sitä enemmän osakekurssi putoaa, mikäli eroaminen tapahtuu kesken tilintarkastajan vuotuisen tilintarkastuskauden. Shu (2000: 195) kuitenkin havaitsi, että kaikissa erotilanteissa yrityksen osakekurssi ei horju. Mikäli tilintarkastajan ero johtuu pelkästään muutoksista tilintarkastajan omissa kustannustekijöissä, asiakasyrityksen osakkeiden hinta ei muutu. Selitys tälle on varmasti se, että tällöin eroaminen ei anna sijoittajille juuri mitään lisätietoa asiakasyrityksestä ja näin ollen erolla ei ole vaikutusta heidän uskomuksiinsa yrityksen tulevaisuuden suunnasta.

Whisenant, Sankaraguruswamy ja Raghunandan (2003: 192) tutkivat, miten tilintarkastajan erotessa raportoidut sisäisen valvonnan heikkoudet ja ongelmat johdon esitysten luotettavuudessa vaikuttivat sijoittajiin. Heidän tuloksensa osoittivat, että yrityksen osakekurssiin kohdistuu merkittävä negatiivinen reaktio tällaisten ongelmien ilmetessä. Tästä voidaan päätellä sijoittajien pitävän raportoituja heikkouksia olennaisena informaationa yrityksen markkina-arvon kannalta.

Markkinareaktiot voivat riippua siitä, onko eroava tilintarkastaja Big N -tilintarkastusyhteisö vai muu. Shun (2000: 180) mukaan Big N -tilintarkastajan eroamisesta sijoittajat voivat tehdä johtopäätöksen, että yrityksellä on odotettua pienemmät kasvunäkymät. Tämä taas aiheuttaa yhteensopimattomuuden tilintarkastusyhteisön kohde-asiakaskun-

nan kanssa, mistä seuraa tilintarkastajan eroaminen. Vastaavasti pienen tilintarkastajan ero voi viestiä odottamattomasta kasvusta. Siinä missä aiemmin mainittu aiheuttaa negatiivisen markkinareaktion, jälkimmäisenä mainittu aiheuttaa vastaavasti positiivisen reaktion markkinoilla.

Osakemarkkinoiden kokonaisreaktio on häilyvä. Reaktio voi olla negatiivinen, positiivinen tai olematon riippuen siitä, välittääkö tilintarkastajan eroaminen lisäinformaatiota asiakkaasta. Osakekurssin reaktioiden tutkiminen tilintarkastajien eroamisen yhteydessä ei aina anna luotettavaa informaatiota. Sijoittajat ovat voineet osittain ennakoida tilintarkastajan eroamista, mikä vähentää eroilmoituksen yllätyksellisyyttä. Tällaisessa tilanteessa markkinareaktion mittaaminen voi olla hyvin hankalaa. (Shu 2000: 181.)

Griffin ja Lont (2010) eivät havainneet tilintarkastajan erottamisen aikaansaavan reaktiota sijoittajissa. Toisenlaisia tuloksia löysivät Sankaraguruswamy ja Whisenant (2004), jotka havaitsivat, että tilintarkastajan vaihtuminen voi aiheuttaa myös positiivisen reaktion yrityksen osakekurssiin. He esittävät, että asiakaslähtöisten tilintarkastajavaihdosten kohdalla niin sanotut vahvistamattomat syyt (*non-verifiable reasons*) tulkitaan hyvinä uutisina sijoittajille ja siten ne nostavat yrityksen osakekurssia. Tällaisia syitä olivat heidän tutkimuksessaan yrityksen tyytymättömyys tilintarkastajan palveluihin sekä tyytymättömyys tilintarkastuspalkkion suuruuteen. Tämän perusteella yrityksen kannattaisi ilmoittaa syyt tilintarkastajan vaihtumiselle, mikäli vaihtuminen on lähtöisin asiakkaasta. Mikäli syyt on tulkittavissa yrityksen kannalta hyväksi uutisiksi, yrityksen osakekurssi nousee. Mikäli yritys jättää syyt kertomatta, niiden oletetaan olevan huonoja uutisia, ja osakekurssi laskee. Toisin sanoen syiden kertomatta jättäminen tulkitaan negatiiviseksi. Tästä huolimatta yritykset ilmoittavat syitä vain harvoin. (Sankaraguruswamy & Whisenant 2004: 108, 114.) Mahdollisesti yritykset eivät näe hyötyä tilintarkastajan erottamisen syyn kertomisessa, vaikka edellä mainitun mukaan ilmoittamisesta olisi joidenkin syiden kohdalla hyötyä.

Mande ym. (2017: 2) veivät tilintarkastajan vaihtumisen jälkeisten markkinareaktioiden tutkimisen vieläkin pidemmälle. He tutkivat miten tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen uuden tilintarkastajan löytämiseen käytetyn ajan pituus vaikutti markkinareaktioihin. He havaitsivat, että edellisen tilintarkastajan eroamisen jälkeen viiveet uuden tilintarkastajan nimittämisessä olivat yhteydessä merkittävään negatiiviseen pörssikurssireaktioon. Heidän tuloksensa osoittavat, että pitkä tilintarkastajan etsimiseen käytetty aika heijastaa riskitekijöistä, jotka markkinat ottavat huomioon.

3. TILINTARKASTAJAN VALINTA JA ASIAKASHYVÄKSYNTÄ

Tässä luvussa käsitellään asiakasyrityksen tekemään tilintarkastajan valitsemiseen sekä tilintarkastajan suorittamaan asiakashyväksyntään liittyviä tekijöitä. Tilintarkastajan valitsemiseen liittyvät tekijät ovat tutkielman kannalta olennaisia, sillä tilintarkastajan vaihtuminen edellyttää lähes aina uuden tilintarkastajan valintaa. Tilintarkastajan valinta ja asiakkaan hyväksyntä linkittyvät kiinteästi toisiinsa. Ensimmäisessä luvussa käsitellään tilintarkastajan valitsemiseen vaikuttavia tekijöitä. Toisessa luvussa käsitellään eri tyyppisten tilintarkastajien eroja tilintarkastuksen laadussa ja hinnoittelussa. Kolmannessa luvussa käsitellään tilintarkastajan asiakashyväksyntää ensin yleisesti ja neljännessä luvussa verrataan eri tilintarkastajatyypin asiakkaan hyväksymisprosessia. Viidennessä luvussa johdetaan aiemman kirjallisuuden pohjalta tutkimuksen hypoteesit.

3.1. Tilintarkastajan valitsemiseen vaikuttavat tekijät

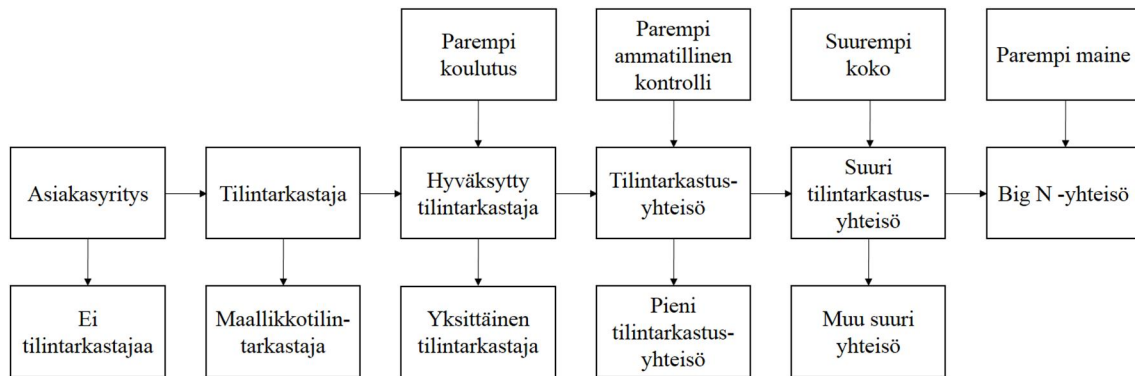
Tilintarkastuksen arvo syntyy siitä saatavista hyödyistä yrityksen johdon ja työntekijöiden tuottaman taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden varmistamisessa. Ulkopuolisen tarkastajan käyttäminen lisää yrityksen työntekijöiden korkeampaa moraalia. Tilintarkastaminen toimii myös eräänlaisena vakuuttamistoimintana omistajille, jolloin osa taloudellisten raporttien vastuusta voidaan siirtää tilintarkastajalle. Palveluiden arvoa voidaan mitata omistajien resursseilla, joiden oletetaan säästyvän tilintarkastuksen myötä. Tavoitteena on maksimoida tilintarkastuksen hyödyt suhteessa siitä aiheutuviin kustannuksiin. (Eichenseher, Hagigi & Shields 1989: 30–31.)

Johto voi siis parantaa yrityksensä taloudellisten raporttien luotettavuutta antamalla ne tarkistukseen riippumattomalle tarkastajalle. Oletettavasti mitä korkeampilaatuinen tilintarkastaja on, sitä vahvemman vakuutuksen sijoittajat saavat siitä, että taloudelliset raportit eivät sisällä olennaisia virheitä. (Barton 2005: 553.) Tilintarkastuksen tavoitteena on saada näkemys siitä, onko johto noudattanut yleisesti hyväksytyjä kirjanpitoperiaatteita. Prosessi on subjektiivinen, mutta perustuu ammatilliseen harkintaan. (Calderon & Ofo-bike 2007: 10.) Yrityksen johdon tehtävänä on maksimoida yrityksen arvo. Epäonnistuksessaan tässä kyseisten johtajien markkina-arvo työmarkkinoilla voi heikentyä. Tästä syystä johto pyrkii valitsemaan tilintarkastajan, joka maksimoi yrityksen osakkeiden arvon. Toinen yllätyksellinen tilintarkastajan valitsemiseen on johdon palkkioiden riippuminen yrityksen osakekurssista. (Eichenseher ym. 1989: 31.)

Johdon tavoitteena on etsiä tilintarkastaja, joka täyttää osakkeenomistajien vaatimukset riittävästä tilinpäätöksen oikeellisuudesta vakuuttamisesta. On oletettua, että johto ottaa palvelukseen tilintarkastajan, joka täyttää johdon intressit pitäen samalla osakkeenomistajat mielessä. Osakkeenomistajat edellyttävät, että tilintarkastaja on pätevä suorittamaan tilintarkastuksen yleisesti hyväksytyjen tilintarkastusstandardien mukaan, havaitsemaan virheellisyydet tilintarkastusaineistoissa sekä tarjoamaan järkevää liiketaloudellista neuvontaa yrityksen edustajille. Osakkeenomistajat odottavat johdon valitsevan laadukkaan tilintarkastajan. Johto mielellään valitsee mukautuvan tilintarkastajan, joka saisi johtajasta esiin otollisen kuvan hyvänä edustajana osakkeenomistajien sijoituksille. Tilintarkastaja, joka hyväksyy johdon käyttämät kirjanpitoperiaatteet sekä antaa suotuisia tilintarkastuslausuntoja, auttaa luomaan johdosta hyvän kuvan osakkeenomistajille. (Williams 1988: 246–247.)

Hay ja Davis (2004: 37, 39) kehittivät mallin kuvaamaan tilintarkastajan valintaa. Heidän mallinsa ensimmäinen taso on se, että yritys päättää, käyttääkö tilintarkastajaa vai ei. Mikäli yritys päättää käyttää tilintarkastajaa, seuraavaksi tulee päättää, käytetäänkö hyväksyttyä tilintarkastajaa vai maallikkotilintarkastajaa. Jos päätetään valita hyväksytty tilintarkastaja, tulee valita, käytetäänkö tilintarkastusyhteisöä vai yksittäistä tilintarkastajaa. Mikäli päätetään käyttää tilintarkastusyhteisöä, pitää valita suuren tai pienen tilintarkastusyhteisön väliltä. Jos yritys päättää käyttää suurta tilintarkastusyhteisöä, on vielä valittava, käytetäänkö Big N -yhteisöä vai muuta suurta tilintarkastusyhteisöä.

Hayn ja Davisin (2004: 39) mukaan siirryttäessä hyväksyttyyn tilintarkastajaan tilintarkastuksen laatu paranee tilintarkastajan paremman koulutuksen myötä. Tilintarkastusyhteisöön siirryttäessä laatu taas paranee paremman ammatillisen kontrollin myötä. Suureen tilintarkastusyhteisöön siirryttäessä suurempi koko parantaa laatua. Big N -yhteisöön siirryttäessä laatu paranee tilintarkastajan paremman maineen myötä. Hayn ja Davisin (2004) mallia on havainnollistettu Kuviossa 1.

Kuvio 1. Tilintarkastajan valinta (Hay & Davis 2004).

Hayn ja Davisin (2004) tutkimuksen aineisto koostui uusiseelantilaisista voittoa tuottamattomista yhdistyksistä. Kyseiset yhdistykset voivat päättää, valitsevatko ne tilintarkastajan, ja ne ovat vapaita valitsemaan minkä tasoisen tilintarkastajan tahansa. Eri maissa lainsäädäntö voi kuitenkin rajoittaa tilintarkastajan valintaa, sillä lakiin voi olla määritelty kokorajoja, joiden ylittävien yritysten tulee käyttää tilintarkastajaa. Maallikkotilintarkastajan käytöstä voi olla myös erilaisia säännöksiä. Lisäksi yrityksen koko voi rajoittaa tilintarkastajan valintaa. Yksittäisillä tilintarkastajilla tai pienillä yhteisöillä ei välttämättä ole tarpeellisia resursseja tarkastaa suuria yhtiöitä ja näin ollen ne eivät ole edes vaihtoehto suurille yrityksille. Hay ja Daviskin (2004) huomasivat, että yrityksen koko oli yhteydessä kaikkiin muihin heidän mallinsa käsittäviin päätöksiin, paitsi Big N -tilintarkastajan ja muun suuren tilintarkastusyhteisön väliseen valintaan.

Beattie ja Fearnley (1995: 238) tutkivat myös tilintarkastajan valintaa. He selvittivät mitä tilintarkastajan ominaisuuksia yritykset pitivät tärkeimpinä. Heidän analyysistään kävi ilmi, että neljä tärkeintä ominaisuutta olivat tilintarkastajan maine ja laatu, tilintarkastustoimeksiannon hinta-laatu suhde, tilintarkastajan mahdollisuus tarjota lisäpalveluita sekä kolmansien osapuolten hyväksyntä valittua tilintarkastajaa kohtaan. He tutkivat lisäksi asiakasyrityksen ominaisuuksien vaikutuksia siihen, mitä tilintarkastajan ominaisuuksia yritykset pitivät tärkeimpinä. Heidän mukaansa suuremmat yritykset arvioivat teknisen pätevyyden, laatuun liittyvät asiat ja erityisen toimialaosaamisen tärkeämmäksi kuin pienet yritykset. Suuret yritykset antoivat pieniä yrityksiä vähemmän painoarvoa tilintarkastuspalkkion määrälle mahdollisesti siitä syystä, että palkkio edustaa suuremmilla yrityksillä pienempää osaa operatiivisista kustannuksista.

3.2. Erot eri tilintarkastajatyyppeiden laadussa ja hinnoittelussa

Tilintarkastajan valintaan voi vaikuttaa joko tilintarkastuksen laatu tai hinta tai molemmat yhdessä (Knechel, Niemi & Sundgren 2008: 69). Tilintarkastajat eroavat toisistaan tilintarkastuksen laadulla mitattuna. Laatu määritellään todennäköisyytenä, että tilintarkastaja sekä havaitsee että raportoi olennaiset virheet laskentakäytännöissä. Asiakasyritykset tarvitsevat laadultaan erilaisia tilintarkastajia riippuen siitä, miten hyvin johdon intressit ovat linjassa omistajien intressien kanssa. Johdon ja omistajien erilaisten tavoitteiden ristiriitojen laajuus määrittää sen, miten paljon tilintarkastusta on tehtävä, jotta johto saataisiin näyttämään uskottavana sekä yrityksen nykyisille että tuleville sijoittajille. Mitä suurempia ovat johdon ja omistuksen ristiriidat, sitä suurempi on vaatimus tilintarkastuksen laadusta. Laadun tekijöitä ovat tilintarkastajan koko, brändi, toimialaerikoistuminen ja riippumattomuus. (DeFond 1992: 16–17.) Tilintarkastusyhteisöille ensisijaiset syyt tarjota laadukasta tarkastusta ovat oikeudenkäyntikustannusten ja maineen menettämisen välttäminen (Boone, Khurana & Raman 2010: 331).

Big 4 -tilintarkastusyhteisöt erottuvat muista panostuksella brändinimeensä sekä maineensa korkealaatuisina tilintarkastajina. Ne myös panostavat toimialakohtaisiin tilintarkastusmenetelmiin, henkilöstön kouluttamiseen ja toimialatietoon. (Dutillieux, Stokes & Willekens 2013: 962.) Tästä voidaan päätellä, että Big 4 -tilintarkastajat ovat laadultaan parhaita. Ne ovat kooltaan suurimpia ja niiden nimillä on eniten brändiarvoa. Niillä on myös luultavasti kokonsa puolesta eniten eri toimialoille erikoistunutta tarkastushenkilöstöä. Ne eivät kokonsa vuoksi ole myöskään riippuvaisia yksittäisestä asiakkaasta saaduista tulovirroista, sillä yksittäisestä asiakkaasta saatu liikevaihto on vain murto-osa niiden koko liikevaihdosta. Lisäksi, kuten aiemmin tutkielmassa on todettu, Big 4 -yhteisöillä on ”syvemmät taskut”, minkä vuoksi niillä on enemmän menetettävää virheen satuesssa. Maineen menettämisestä aiheutuvat haitat olisi Big 4 -tilintarkastajille myös suuremmat, kuin pienille tilintarkastajille.

Big 4 -tilintarkastajien parempaa laatua muihin suuriin tilintarkastusyhteisöihin verrattuna tutkivat Boone ym. (2010). Heidän tutkimuksensa keskiössä oli kysymys siitä, onko Big 4 -tilintarkastajien ja niiden jälkeen seuraavaksi isoimpien Grant Thorntonin ja BDO Seidmanin eli niin kutsuttujen Second-tier -tilintarkastajien välillä eroja tilintarkastuksen laadussa. He mittasivat tilintarkastajan riippumattomuutta, ja sen kautta laatua, tilintarkastajien taipumuksella antaa toiminnan jatkuvuutta koskeva mukautus taloudellisessa ahdingossa oleville yrityksille. Lisäksi he tutkivat, onko Big 4 -tilintarkastajien ja Second-tier -tilintarkastajien asiakkailta yhtä paljon epätavallisia jaksotuksia (*abnormal*

accruals). Tutkimuksesta ilmeni, että Big 4 -tilintarkastajilla oli suurempi taipumus antaa toiminnan jatkuvuutta koskeva mukautus taloudellisessa ahdingossa oleville yrityksille. Tuloksista kävi kuitenkin myös ilmi, että molempien tilintarkastajatyyppeiden asiakkailta oli samanlaisia tulosta parantavia epätavallisia jaksotuksia. Tämä osoittaa, että Big 4 - tarkastajat ja Second-tier -tilintarkastajat ovat yhtä tehokkaita vähentämään asiakkaidensa jaksotuksiin perustuvaa tuloksen manipulointia. Vanstraelenin (2002) tutkimus tukee Boonen ym. (2010) havaintoa Big N -tilintarkastajien raportoinnista toiminnan jatkuvuuden suhteen. Hän havaitsi, että Big N -yritykset mukauttavat todennäköisemmin tilintarkastuskertomuksen toiminnan jatkuvuutta koskevien ongelmien vuoksi. Tältä pohjalta voitaisiin todeta, että Big 4 -tilintarkastajien tilintarkastusraportointi on laadukkaampaa.

Tilintarkastajan maine on tärkeä tekijä tilintarkastajan valinnassa osalle yrityksistä. Barton (2005: 549, 580–581) esittää, että yritykset, jotka ovat näkyvässä roolissa pääomamarkkinoilla, tapaavat olla enemmän huolissaan tilintarkastajansa maineesta. Tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että kyseiset yritykset yrittävät rakentaa ja säilyttää oman maineensa luotettavasta taloudellisesta raportoinnista. Tällä tavoin ne saavat ulkoista rahoitusta alhaisemmilla kustannuksilla. Sijoittajilla on taipumus arvioida tilintarkastuksen laatua tilintarkastajan maineen tai brändin kautta (Barton 2005: 553). Tähän tulokseen tulivat muun muassa Boone ym. (2010: 333), jotka havaitsivat, että Big 4 -tilintarkastajien tarkastamien yritysten sijoittajilla oli matalammat tuotto-odotukset (*equity risk premium*), kuin muilla. Heidän tutkimuksensa osoitti, että sijoittajat mieltävät Big 4 -tilintarkastajien ja seuraavaksi suurimpien tilintarkastusyhteisöjen välillä olevan suuremman laatueron, kuin mitä todellisuudessa on.

Tilintarkastusyhteisön koolla on myös vaikutusta tilintarkastajalta saataviin palveluihin ja niiden laatuun. Teknologinen edistys on muuttanut tilintarkastajien kustannusrakennetta ja luonut erikoistumismahdollisuuksia suurille tilintarkastusyhteisöille. Teknologian hyödyntäminen vaatii suuria investointeja. Suurempien resurssiensa takia suuremmat tilintarkastusyhteisöt pystyvät paremmin hyödyntämään teknologian tuomat mahdollisuudet ja heillä on suhteellinen etu lisäpalveluiden tarjoamisen suhteen. Tämän seurauksena suuret tilintarkastusyhteisöt pystyvät tuottamaan tehokkaammin reaaliaikaisia tilannekatsauksia ja sujuvaa palvelua vuoden mittaan. Pienemmät tilintarkastusyhteisöt ovat heikommassa asemassa uuden teknologian käyttöönotossa ja tästä syystä niiden toiminnot ovat vielä kausiluonteisia. (Shu 2000: 182.)

Big 4 -tilintarkastajien on raportoitu veloittavan suurempia palkkioita, kuin muiden tilintarkastajien. Willekens ja Achmadi (2003) summasivat aikaisempia tilintarkastajan palkkioita käsitelleitä tutkimuksia. He raportoivat, että maailmanlaajuisesti on havaittu Big N -yritysten veloittavan merkittäviä lisäpalkkioita. Korkeampia palkkioita on tutkimuksissa pääosin selitetty Big N -yritysten erikoistumisella, ei niinkään kyseisten yritysten markkinavoimalla.

Pittman ja Fortin (2004) tutkivat tilintarkastajan valinnan vaikutusta yrityksen velkarahtoiukseen. Heidän aineistonsa koostui yrityksistä, jotka olivat vasta hiljattain listautuneet pörssiin ja olivat vähemmän tunnettuja. He havaitsivat, että näillä yrityksillä Big N -tilintarkastajan valitseminen auttaa alentamaan lainauskustannuksia enemmän, kuin pidempään toimineilla yrityksillä. Tämä viittaa siihen, että informaation epäsymmetria lainaajan ja lainan antajan välillä vähenee ajan kuluessa. Lisäksi tulokset tukevat Chown (1982) sekä Knechelin ym. (2008) tutkimustuloksia siitä, että yrityksen velkaisuus ja rahoitustarve vaikuttavat yrityksen tilintarkastajan valintaan. Tästä voisi kuvitella aiheutuvan ristiriitaa yrityksen päättäjille. Yrityksien lähtökohtainen tehtävä on tuottaa voittoa, joten tilintarkastuskulut tulisi tämän vuoksi minimoida. Kuitenkin yritys voi hintavamman tilintarkastajan valitessaan säästää korkokuluissa. Tällöin tulee arvioida, kumpi tilanne on kannattavampi: maksaa vähän tilintarkastajalle ja paljon luotonantajalle vai maksaa paljon tilintarkastajalle ja vähän luotonantajalle.

Kuten edellä todettiin, Big 4 -tilintarkastajia voidaan pitää yleisesti parempi-laatusina ja ne veloittavat tutkitusti suurempia palkkioita. Korkeat tilintarkastuspalkkiot voivat kuitenkin myös osittain heikentää tilintarkastuksen laatua. Vanstraelen (2002: 183) havaitsi, että korkeammat tilintarkastuspalkkiot vähentävät tilintarkastajan halukkuutta liittää tilintarkastuskertomukseen toiminnan jatkuvuutta koskeva mukautus. Tämä viittaisi siihen, että tilintarkastuksen korkea hinta voi vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen ja sitä kautta tilintarkastuksen laatuun. Toisaalta aiemmin tutkielmassa todettiin, että Boone ym. (2010) havaitsivat, että Big 4 -tilintarkastajat nimenomaan antavat seuraavaksi suurimpia tilintarkastusyhteisöjä todennäköisemmin toiminnan jatkuvuus -mukautuksen taloudellisessa ahdingossa olevalle yritykselle. Tästä voitaisiin päätellä, että Vanstraelenin (2002) tutkimustulokset koskevat lähinnä pienempien tilintarkastajien osalta korkeiden palkkioiden vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen.

3.3. Tilintarkastusasiakkaan hyväksyminen

Tilintarkastajat voivat sopeuttaa asiakasportfoliotaan olemalla valikoivampia uusien asiakkaiden valinnassa tai vetäytymällä korkean riskin toimeksiannoista. (Krishnan & Krishnan 1997: 539). Tilintarkastajan päätös hyväksyä asiakas on prosessi, jossa arvioidaan asiakassuhteeseen kohdistuvat riskit ja mahdollisuudet vastata kyseisiin riskeihin. Riskien arvioinnin jälkeen tilintarkastaja arvioi todennäköisyyden sille, että asiakassuhteesta tulisi tappiota joko toimeksiannon kannattamattomuuden tai mahdollisten oikeudenkäyntien perusteella. (Johnstone 2000: 1.)

Tilintarkastuksen riskit voidaan jakaa tilintarkastusriskiin, liiketoimintariskiin ja henkilökohtaiseen riskiin. Tilintarkastusriski tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja epäonnistuu mukauttamaan tilintarkastuskertomuksen asianmukaisesti. Liiketoimintariski sisältää asiakassuhteeseen liittyvät riskit, kuten mahdolliset oikeudenkäynneistä aiheutuneet kustannukset ja oikeudenkäyntien vaikutuksen tilintarkastajan maineeseen. Henkilökohtainen riski käsittää tilintarkastajan oman henkilökohtaisen maineen pilaantumisen asiakassuhteen myötä. (Chen, Huang & Shih 2006: 515.) Riskit voivat olla yhteydessä toisiinsa. Aiemmat tutkimukset asiakkaan liiketoimintariskin ja tilintarkastusriskin yhteydestä osoittavat, että asiakkaan taloudellinen tilanne voi vaikuttaa tilintarkastusriskin arviointiin ja toisinpäin. Jos esimerkiksi heikot sisäiset kontrollit omaava asiakas toimii riskisellä toimialalla, sen voi olla vaikea pitää velkarahoitusta kohtuullisella korkotasolla. Tämä voi vaikuttaa tilintarkastajan arvioon asiakkaan liiketoimintariskistä, joka taas vaikuttaa arvioon tilintarkastusriskistä. (Johnstone 2000: 4.)

Johnstone (2000: 6–7) tutki tilintarkastajan erilaisia keinoja sopeutua riskeihin. Hän määritteli kolme eri strategiaa riskiin vastaamiseksi. Yksi strategia on linkittää asiakkaan liiketoimintariski ja tilintarkastusriski suoraan asiakkaan hyväksymisprosessiin ja käyttää näiden riskien arvioimista epämieluisien asiakkaiden rajaamiseksi ulos. Toinen vaihtoehto on rajata epämieluisat asiakkaat pois arvioimalla toimeksiannon tappiollisuuden riskiä. Kolmas strategia on käyttää proaktiivisia riskiin sopeutumisstrategioita. Tällaisia ovat muun muassa tilintarkastuspalkkion mukauttaminen oikealle tasolle, vaadittavan tilintarkastusevidenssin määrittely, toimeksiannon suorittamiseen tarvittavan henkilöstön määrittäminen ja asiakkaan hyväksymisprosessissa kerättyjen tietojen määrän mukauttaminen vastaamaan riskejä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että tilintarkastuspartnerit käyttivät kahta ensin mainittua strategiaa, mutta eivät proaktiivisia riskiin sopeutumisstrategioita.

Vaikka Johnstone (2000) ei saanutkaan vahvistusta proaktiivisten riskinhallinta menetelmien käyttöön, Johnstone ja Bedard (2003: 1022) tutkivat muutamaa vuotta myöhemmin toimialaerikoistuneiden tilintarkastajien käytön vaikutuksia asiakkaan hyväksymisprosessiin. Heidän tutkimuksessaan kävi ilmi, että toimialaerikoistuneen henkilöstön käyttäminen tasoittaa tilintarkastusriskin ja asiakkaan hyväksymistodennäköisyyden välistä negatiivista suhdetta. Tästä voidaan päätellä, että toimialaerikoistuneiden tarkastajien valitseminen toimeksiantoon korjaa riskin ja tuoton tasapainoa joidenkin asiakkaiden kohdalla riittävästi takaamaan sellaisen asiakkaan hyväksynnän, jota ei muuten hyväksyttäisi. He eivät löytäneet todisteita siitä, että toimialaerikoistunut henkilöstö tasoittaisi asiakkaan liiketoimintariskin ja asiakkaan hyväksymisen välistä negatiivista yhteyttä. Tämä viittaa siihen, että tilintarkastusyrietykset eivät usko toimialaerikoistuneiden tarkastajien olevan tehokkaita käyttämään tietotaitoaan auttaakseen asiakasyrityksiä pois taloudellisista vaikeuksista. Tämä tulos saattaa johtua siitä, että heidän aineistossaan suuren liiketoimintariskin ja toiminnan jatkuvuuteen kohdistuvan riskin omaavat yritykset olivat hyvin ongelmallisia. Voi olla, että tästä syystä tilintarkastusyritys ei uskonut, että toimeksiantotien koostumus olisi riittänyt riskin hallinnassa.

Tilintarkastajan yksi keino suojautua tilintarkastuksen riskeiltä on määrittää tilintarkastuspalkkio oikealle tasolle. Tilintarkastuspalkkion suuruus on tärkeä tekijä tilintarkastajan arvioidessa, ovatko odotetut tulot riittävät kattamaan arvioidut kulut tilintarkastusriskin hallinnasta, tilintarkastajan liiketoimintariskistä sekä taloudellisesta riskistä (Johnstone & Bedard 2004: 662). Johnstone ja Bedard (2003: 1022) tutkivat korkeampien tilintarkastuspalkkioiden vaikutuksia asiakkaan hyväksymisprosessiin. He havaitsivat, että suuremmat tilintarkastuspalkkiot tasoittavat asiakkaan toiminnan jatkuvuuteen liittyvän riskin ja asiakkaan hyväksynnän välistä negatiivista suhdetta, mutta eivät tasoita tilintarkastusriskin ja asiakkaan hyväksynnän välistä negatiivista suhdetta.

Asiakasyrityksen koolla on myös vaikutusta tilintarkastajan riskiin. Tilintarkastusasiakkaan koko on yhteydessä oikeusjuttuihin, sillä suuremmissa yrityksissä sijoittajien kokemat vahingot todennäköisemmin ylittävät kiinteät oikeudenkäyntikustannukset. Suuremmilla yrityksillä on myös todennäköisemmin resursseja maksaa asianomistajille. Lisäksi suuremmilla yrityksillä on tapana olla isompi vakuutusturva maksaa asianomistajien edustajille. Tästä syystä asiakkaan koko on poikkeuksetta yhteydessä tilintarkastajan riskitasoon. (Chen ym. 2006: 516.)

Johnstone (2000: 20–21) havaitsi, että tilintarkastajien asiakkaan hyväksymispäätökseen vaikutti suoraan asiakkaan liiketoimintariski. Tilintarkastajat rajasivat ulos asiakkaat,

joilla oli huonot taloudelliset näkymät. Hänen tutkimuksessaan kävi ilmi, että tilintarkastuspartnerit arvioivat huolellisesti suhteet asiakkaan liiketoimintariskin, tilintarkastusriskin ja tilintarkastajan liiketoimintariskin välillä. Lisäksi kävi ilmi, että tilintarkastuspartnerit näyttävät välttävän riskisempiä asiakkaita sen sijaan, että yrittäisivät hillitä riskiä sopeuttamalla tilintarkastuspalkkiota tai tilintarkastussuunnitelmia.

Yrityksen tilintarkastuksessa aiemmin ilmenneet viiveet voivat heijastaa toimeksiannon riskisyyttä. Manden ja Sonin (2011: 45) mukaan tilintarkastajan tulisi asiakkaan riskitasoa arvioidessaan kiinnittää huomiota asiakkaan aikaisempiin tilintarkastuksessa ilmenneisiin viiveisiin, mikäli edellinen tilintarkastaja on eronnut toimeksiannosta. Tilintarkastusviiveet voivat viitata joko mahdollisiin erimielisyyksiin tilintarkastajan ja asiakasyrityksen välillä tai tilintarkastusriskiä nostaviin tekijöihin, joiden takia tilintarkastaja on suorittanut tarkastusta odotettua pidempään.

Myös Johnstone ja Bedard (2004) tutkivat tilintarkastusyhteisön asiakashyväksyntään vaikuttavia tekijöitä. He vertasivat uusien, jatkuvien ja lopetettujen asiakassuhteiden eroja riskin ja tilintarkastuspalkkion osalta. He havaitsivat, että heidän tutkimansa iso tilintarkastusyritys vältti riskisimpiä asiakkaita, mikä on linjassa tilintarkastusyhteisöjen riskinhallintaan liittyvän teorian kanssa. Lisäksi kävi ilmi, että yrityksen uudet asiakkaat ovat vähemmän riskisiä, kuin jatkavat asiakkaat. He havaitsivat myös, että tilintarkastusriskiin liittyvät tekijät olivat tärkeämpiä tilintarkastajan asiakaskunnan riskin hallinnassa kuin taloudelliseen riskiin liittyvät tekijät. Tutkimuksessa ei havaittu todisteita siitä, että tilintarkastuksen hinnoittelu vaikuttaisi asiakkaan hyväksyntään tai asiakassuhteen jatkamiseen kyseisessä tilintarkastusyhteisössä. Tämä viittaisi siihen, että yritys seuloa uudet asiakkaat tarkemmin, kuin jatkavat asiakkaat. Tämä on sinänsä perusteltua, sillä vanhojen asiakkaiden osalta tilintarkastajalla on jo kertynyt asiakaskohtaista tietoa, mikä voi vähentää toimeksiannon riskejä. Mielenkiintoinen havainto on, että hinnoittelulla ei havaittu olevan vaikutusta asiakkaan hyväksyntään tai toimeksiannon jatkamiseen.

3.4. Erot eri tilintarkastajatyyppeiden asiakashyväksynnässä

Aiemmat tutkimukset ovat esittäneet, että tilintarkastajan eroamisia tapahtuu eniten pienillä yrityksillä ja eroamisen jälkeen seuraava tilintarkastaja on todennäköisesti pienempi (Bockus & Gigler 1998; Shu 2000). Raghunandan ja Rama (1999: 131–132) tutkivat tilintarkastajan eroamisen vaikutuksia yrityksen tilintarkastusmarkkinoihin. He havaitsi-

vat, että Big N -yritykset ottivat pienemmällä todennäköisyydellä asiakkaakseen yrityksen, jonka edellinen tilintarkastaja oli eronnut. Tämä viittaa siihen, että suuret tilintarkastusyhteisöt ovat vähemmän halukkaita hyväksymään asiakkaakseen yrityksen, jonka ajatellaan olevan riskisempi. Shun (2000) tutkimustulokset tukevat Raghunandan ja Raman (1999) tuloksia. Hänen mukaansa yrityksen uudeksi tilintarkastajaksi tulee todennäköisemmin pieni tilintarkastusyhtiö silloin, kun tilintarkastaja on eronnut tehtävästä verrattuna tilanteisiin, joissa asiakasyritys erottaa tilintarkastajansa. Lisäksi yritys, jonka tilintarkastaja on eronnut, päätyy sitä todennäköisemmin pienen tilintarkastajan asiakkaaksi, mitä suurempi on nousu yrityksen oikeudenkäyntiriskissä (Shu 2000: 202).

Edellä mainittujen tutkijoiden lisäksi Catanach ym. (2011: 268, 281) myös havaitsivat, että Big 4 -tilintarkastusyhteisöt ovat valikoivampia hyväksyessään asiakkaakseen yritystä, jonka edellinen tilintarkastaja on eronnut. He löysivät tutkimuksessaan kaksi uutta tekijää selittämään edellisen tilintarkastajan eroamisen jälkeistä uuden tilintarkastajan asiakkaan hyväksyntää: edellisen tilintarkastajan eroamisen ajoitus ja toimialaerikoistuminen. Heidän tuloksensa osoittavat, että edellisen tilintarkastajan eron jälkeen Big 4 -tilintarkastajille päätyvät yritykset ovat paremmassa taloudellisessa tilanteessa. He kuitenkin esittävät, että tilintarkastajien eroamisen määrän lisääntyessä sekä asiakkaiden koon kasvaessa Big 4 -tilintarkastajien on luultavasti jatkossa täytettävä yhä enemmän seuraajatilintarkastajan paikkoja.

Eri kokoisten tilintarkastajien asiakkaan hyväksymisprosessien on todettu eroavan toisistaan. Suuret tilintarkastusyhteisöt edellyttävät kahden partnerin osallistuvan asiakkaiden seulonta- ja hyväksymisprosessiin. Toisen partnerin käyttäminen prosessissa edustaa kontrollimekanismia, joka estää yritystä hyväksymästä liian riskisiä asiakkaita. Oletettavasti toimeksiannon ulkopuolelle jäävän partnerin arvio on objektiivisempi, kuin päävastuullisen partnerin. Hän ei hyödy toimeksiannon vastaanottamisesta samalla tavalla, kuin päävastuullinen, ja häntä voidaan pitää vastuussa, mikäli hän ei ole seulonut korkean riskin asiakkaita pois. (Ayers & Kaplan 2003: 30.) Tästä voidaan päätellä, että Big 4 -tilintarkastajien asiakkaan hyväksymisprosessi on tarkempi, ja siihen halutaan myös panostaa kyseisissä yrityksissä enemmän. Riskisten asiakkaiden poisseulomista pidetään näissä yrityksissä tärkeänä.

Suurten tilintarkastusyhteisöjen haluttomuus hyväksyä riskisempiä asiakkaita on todettu olevan yhteydessä siihen, että suurilla yrityksillä on enemmän taloudellista ja maineen menetykseen liittyvää riskiä tilintarkastusvirheen sattuessa, kuin pienemmillä tilintarkastusyhteisöillä (Raghunandan & Rama 1999: 132; Johnstone & Bedard 2004: 660). Tähän

liittyen Casterella, Jensen ja Knechel (2010: 80) tutkivat tilintarkastusyhteisön ominaisuuksien vaikutusta oikeudenkäyntiriskiin. He havaitsivat, että tilintarkastusyhtiön koko on tärkeä tekijä selittämään suurempaa oikeudenkäyntiriskiä.

Aiempien tilintarkastusviiveiden on todettu vaikuttavan siihen, onko yrityksen uusi tilintarkastaja Big 4 -tilintarkastaja vai muu tilintarkastaja. Manden ja Sonin (2011: 45) tutkimustulokset viittaavat pitkien tilintarkastusviiveiden jälkeisten tilintarkastajavaihdoksien usein johtavan siihen, että uusi tilintarkastaja on todennäköisesti huonompilaatuinen. Tästä voidaan päätellä, että Big N -tilintarkastajat näkevät tilintarkastusviiveet asiakkaaseen liittyvänä riskitekijänä. Viiveet voivat viitata suureen aineistontarkastustarpeeseen kyseisen yrityksen kohdalla, mikä voi enteillä toimeksiannon heikkoa kannattavuutta.

Tilintarkastuksessa ilmenneiden viiveiden lisäksi viiveiden uuden tilintarkastajan löytämisessä on todettu olevan yhteydessä uuden tilintarkastajan tyyppiin. Mande ym. (2017) tutkivat tilintarkastajan erottamisen tai eroamisen ja uuden tilintarkastajan nimittämisen välisen ajan vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin. He havaitsivat, että tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä pitkä uuden tilintarkastajan etsimiseen käytetty aika on negatiivisesti yhteydessä siihen, että uusi tilintarkastaja olisi Big N -tilintarkastaja. Tämän pohjalta he esittävät, että pitkä väli edellisen tilintarkastajan erottamisesta tai eroamisesta uuden tilintarkastajan nimittämiseen viestii korkeasta sopimusriskistä. Tämä voisi viitata siihen, että tilintarkastajan valinta on pitkittynyt Big 4 -tilintarkastajien hylätessä asiakkaan, jonka jälkeen yritys on joutunut tyytymään muuhun tilintarkastajaan. Toisin sanoen pitkä tilintarkastajan etsimisaika ei johtaisi siihen, että Big 4 -tilintarkastajat hylkäävät yrityksen, vaan Big 4 -tilintarkastajien tekemät asiakashylkäykset johtavat siihen, että etsimiseen käytetty aika kasvaa pitkäksi.

Cassell ym. (2012) havaitsivat lisäksi, että Big N -tilintarkastajat huomioivat asiakkaan hallinnointimekanismit (*corporate governance*) tehdessään asiakkaan hyväksymispäätöksiä. He havaitsivat, että heikompileatuiseen tilintarkastajaan vaihtaneet yritykset saivat heikompia tuloksia heidän kehittämässään hallinnointitapoja mittaavassa indeksissä. Näin ollen yrityksen hallinnointimekanismeihin liittyvät tekijät vaikuttaisivat olevan Big 4 -tilintarkastajilla tärkeämmässä osassa arvioitaessa asiakkaan hyväksyntää. Tämä on linjassa aiemmin todetun kanssa siitä, että Big 4 -yhteisöt ovat ylipäättään tiukempia asiakkaiden hyväksynnässä.

3.5. Tutkimushypoteesit

Tutkielmassa tilintarkastajatyypit jaotellaan Big 4 -tilintarkastusyhteisöihin ja muihin tilintarkastajiin. Asiakaslähtöiset ja tilintarkastajalähtöiset tilintarkastajan vaihtumiset pidetään tarkastelussa koko ajan erillään, sillä kuten muun muassa Krishnan & Krishnan (1997) ovat todenneet, niihin vaikuttavat erilaiset tekijät. Mielenkiintoista onkin havaita, vaikuttaako Big 4 -yhteisöjen asiakashyväksyntään minkään tutkimukseen valitun tekijän osalta se, onko edellinen tilintarkastaja erotettu vai eronnut.

Ensin tarkoituksena on selvittää yleisesti, minkä tyyppisille tilintarkastajille asiakasyritykset päätyvät tilintarkastajan vaihdoksen jälkeen. Hernesniemi (2013), Ettredge ym. (2007) ja Shu (2000) havaitsivat, että edellisen tilintarkastajan erottamisen jälkeen Big N -tilintarkastajien osuus pieneni. Lisäksi Hernesniemi (2013), Catanach ym. (2011), Shu (2000) ja Raghunandan ja Rama (1999) havaitsivat, että edellisen tilintarkastajan eroamisen jälkeen asiakkaat päätyvät todennäköisemmin pienemmille tilintarkastajille. Näiden aiempien kirjallisuudessa esitettyjen havaintojen pohjalta luotiin hypoteesit H1a ja H1b.

H1a: *Big 4 -tilintarkastajien osuus pienenee asiakaskunnasta, joiden edellinen tilintarkastaja on erotettu.*

H1b: *Big 4 -tilintarkastajien osuus pienenee asiakaskunnasta, joiden edellinen tilintarkastaja on eronnut.*

Tutkimuksen muut hypoteesit tutkivat tarkemmin tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä raportoitujen seikkojen vaikutusta Big 4 -tilintarkastusyhteisöjen asiakashyväksyntään. Tarkastelun lähtökohtana on Catanachin ym. (2011) tavoin ex post eli tutkimusaineistossa tarkastellaan jo tapahtuneita tilintarkastajan vaihdoksia. Heidän tutkimuksessaan riskisimmät asiakkaat joutuivat Big 4 -tilintarkastajien hylkäämiksi. Siispä tutkimuksen oletus on, että Big 4 -tilintarkastajat ovat pienempiä tilintarkastajia kriittisempiä arvioidessaan asiakashyväksyntää. Tutkimukseen on valittu riskitekijöiksi kolme eri tekijää, joiden vaikutusta asiakashyväksyntään tutkitaan. Mikäli Big 4 -tilintarkastajien asiakkaan hyväksymisprosessi on pienempiä tilintarkastajia tiukempi, valittujen riskitekijöiden tulisi olla merkittäviä selittäjiä tutkittaessa asiakkaiden jakautumista eri tilintarkastajatyypeille.

Kolme riskitekijää ovat erimielisyydet, raportoidut puutteet sisäisessä valvonnassa ja lisäpalveluista saatavien palkkioiden osuus kaikista palkkioista. Kustakin riskitekijästä muodostetaan oma hypoteesinsa sekä erottamis- että eroamisaineistolle. Hypoteeseja

muodostetaan siis kuusi. Hypoteesin numero kuvaa tutkittua muuttujaa. Kirjain a merkitsee asiakaslähtöisten vaihdosten aineistoa ja b tilintarkastajalähtöisten vaihdosten aineistoa.

Ensimmäinen riskitekijä on aiemman tilintarkastajan ja tarkastettavan yhteisön väliset erimielisyydet. Kuten aiemmin tutkielmassa todettiin, erimielisyydet korreloivat tilintarkastajan vaihdoksiin (Krishnan & Krishnan 1997; Calderon & Ofobike 2007). Asiakasyrityksen näkökulmasta erimielisyydet tilintarkastajan kanssa voivat johtaa ristiriitoihin ja tyytymättömyyteen (Calderon & Ofobike 2007: 9). Tilintarkastusyhteisön osalta erimielisyydet nostavat tilintarkastustoimeksiannon riskiä (Mande & Son 2011: 45).

Hypoteeseissa H2a ja H2b on tarkoitus tutkia, vaikuttaako edellisen tilintarkastajan ja tarkastettavan yrityksen erimielisyydet Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään. Edellisen tilintarkastajan ja asiakasyrityksen väliset erimielisyydet voidaan nähdä riskitekijänä, joten on oletettua, että Big 4 -tilintarkastajat välttäisivät tällaisia asiakkaita.

***H2a:** Edellisen tilintarkastajan erottamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastaja hylkää muuta tilintarkastajaa todennäköisemmin yrityksen, jolla on ollut aiemman tilintarkastajan kanssa erimielisyyksiä.*

***H2b:** Edellisen tilintarkastajan eroamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastaja hylkää muuta tilintarkastajaa todennäköisemmin yrityksen, jolla on ollut aiemman tilintarkastajan kanssa erimielisyyksiä.*

Toinen riskitekijä on tilintarkastajan eroamisen yhteydessä raportoidut puutteet yrityksen sisäisessä valvonnassa. Tällaisten ongelmien ilmetessä tilintarkastustoimeksiannon riski kasvaa, minkä johdosta tilintarkastajan tulee suorittaa enemmän aineistotarkastusta. Tämä nostaa tilintarkastuksen kustannuksia, jolloin asiakas voi tulla tilintarkastajalle vähemmän houkuttelevaksi (Calderon & Ofobike 2007: 9). Hypoteesien H3a ja H3b tavoitteena on selvittää, aiheuttaako raportoidut puutteet sisäisessä valvonnassa Big 4 -tilintarkastajan hylkäämään asiakkaan.

***H3a:** Edellisen tilintarkastajan erottamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastaja hylkää muuta tilintarkastajaa todennäköisemmin yrityksen, jolla on raportoitu puutteita sisäisessä valvonnassa.*

H3b: *Edellisen tilintarkastajan eroamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastaja hylkää muuta tilintarkastajaa todennäköisemmin yrityksen, jolla on raportoituja puutteita sisäisessä valvonnassa.*

Kolmas riskitekijä on edellisen tilintarkastajan lisäpalveluiden osuus kokonaispalkkioista. Calderonin ja Ofobiken (2007: 11) mukaan lisäpalveluiden tarjoaminen on tullut yhä tärkeämmäksi osaksi tilintarkastajien tulovirtojen monipuolistamisessa. Tämä voi johtaa siihen, että tilintarkastaja eroaa todennäköisemmin asiakassuhteista, joissa lisäpalveluista saadut tulot ovat pieniä suhteessa tilintarkastuspalkkion määrään. Tämän perusteella luodaan hypoteesit H4a ja H4b. Oletuksena on, että Big 4 -tilintarkastajat hyväksyvät heikommin asiakkaita, joiden edellisellä tilintarkastajalla lisäpalveluiden osuus kaikista palkkioista on pienempi.

H4a: *Edellisen tilintarkastajan erottamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastaja hylkää muuta tilintarkastajaa todennäköisemmin yrityksen, jonka edeltävällä tilintarkastajalla lisäpalveluiden osuus kaikista palkkioista on pienempi.*

H4b: *Edellisen tilintarkastajan eroamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastaja hylkää muuta tilintarkastajaa todennäköisemmin yrityksen, jonka edeltävällä tilintarkastajalla lisäpalveluiden osuus kaikista palkkioista on pienempi.*

Tutkimus mukailee osittain Catanachia ym. (2011). Molemmissa tutkimuksissa tutkimusaineisto koostui yhdysvaltalaisesta datasta. Erona on, että Catanach ym. (2011) käyttivät vain tilintarkastajan eroamisista koostunutta aineistoa ja tässä tutkielmassa käytetään sekä eroamisista että erottamisista koostuvia aineistoja. Catanachin ym. (2011) tutkimusaineisto oli vuosilta 1994–2000. Tässä tutkielmassa käytetään aineistoa vuosilta 2013–2016. Catanachin ym. (2011) aineiston ja tämän tutkielman aineiston merkittävin eroavaisuus on varmaankin se, että aineistojen hankinnan välissä Yhdysvalloissa tuli vuonna 2002 voimaan Sarbanes-Oxley -laki. Kyseisen lain voimaantulon jälkeen muun muassa Rama ja Read (2006: 108) ovat raportoineet Big N -tarkastajien tulleen konservatiivisemmaksi asiakkaan hyväksynnän ja toimeksiannon jatkamisen suhteen.

4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa alustetaan tutkielman empiiristä osuutta. Luku jakautuu neljään eri osaan. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään tutkimusaineistoon ja sen valintaan sekä karsintaan liittyviä tekijöitä. Toisessa alaluvussa perustellaan tutkimuksessa käytetyt tilastolliset tutkimusmenetelmät. Kolmannessa alaluvussa esitellään tutkimuksen tilastolliset muuttujat. Neljännessä luvussa esitetään tutkimuksessa käytetty logistinen regressiomalli ja perustellaan tutkimuksessa käytetty merkitsevyystaso.

4.1. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto saatiin Audit Analytics -tietokannasta. Tietokannasta löytyy dataa yli 25 000:sta yhdysvaltalaisen julkisen yrityksen tilintarkastajan vaihdoksesta alkaen vuodelta 2000. Tietokanta kattaa kaikki SEC:lle (*Securities and Exchange Commission*) eli Yhdysvaltojen arvopaperimarkkinoita valvovalle elimelle raportoivat yhdysvaltalaiset julkiset yritykset. (Ives Group Inc. 2017.)

SEC vaatii julkisia yrityksiä raportoimaan säännöllisesti muutoksista liiketoiminnassaan. Kyseiset 8-K -lomakkeet varoittavat sijoittajia yrityksen mahdollisista merkittävistä tulevista tapahtumista. (Lerman & Livnat 2010: 753.) Säännökset vaativat, että tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä lomakkeella raportoidaan muun muassa asiakkaan ja tilintarkastajan välisistä erimielisyyksistä, olennaisista puutteista yhteistyössä ja mukautetuista tilintarkastuskertomuksista (Rama & Read 2006: 105).

Audit Analytics soveltuu tutkimuksen tietokannaksi, sillä se sisältää tiedot yritysten tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä jättämistä 8-K -lomakkeista. Tiedoista ilmenee vanha tilintarkastaja, uusi tilintarkastaja sekä osapuoli, jonka aloitteesta tilintarkastaja on vaihtunut. Lisäksi lomakkeella on raportoitu asiakassuhteeseen liittyviä muita seikkoja, joita tässä tutkielmassa testataan selittämään uuden tilintarkastajan tyyppiä.

Tutkimuksen aineisto koostuu vuosina 2013–2016 tapahtuneista tilintarkastajan vaihdoksista. Otokseen otettiin aluksi kaikki tietokannasta löytyneet kyseisinä vuosina tapahtuneet vaihdokset, joita oli 4 785 kappaletta. Aineistoa on kuitenkin jouduttu karsimaan runsaasti. Aineiston karsinta esitetään taulukossa 1.

Taulukko 1. Aineiston alustava karsinta.

Tilintarkastajan vaihtumiset vuosina 2013–2016	4 785
Aloitteen tekevä osapuoli epäselvä	17
Puuttuvat uuden tilintarkastajan tiedot	127
Asiakasyritys fuusioitunut	225
Tilintarkastaja fuusioitunut	392
Tilintarkastajan liiketoimintastrategia muuttunut	10
Tilintarkastaja asetettu toimintakieltoon	20
Puuttuvat taloudelliset tiedot	2 538
Lopullinen aineisto	1 456
Tilintarkastajan erottamisia	1 173
Tilintarkastajan eroamisia	283

Aineistosta on karsittu ensin pois vaihtumiset, joista ei ollut tietoa, olivatko ne asiakaslähtöisiä vai tilintarkastajalähtöisiä. Myös sellaiset havainnot, joissa ei ollut tietoja uudesta tilintarkastajasta, karsittiin pois. Catanachin ym. (2011) tavoin on lisäksi karsittu pois yritykset, jotka ovat fuusioituneet toiseen yritykseen tai joiden tilintarkastaja on fuusioitunut. Tällaisissa tilanteissa uusi tilintarkastaja on usein ennalta määrätty, sillä tilintarkastajaksi tulee joko vastaanottavan yrityksen tilintarkastaja tai vastaanottava tilintarkastusyhteisö. Tällöin ei tapahdu tilintarkastajan erottamista eikä eroamista, mistä syystä kyseiset yritykset eivät sovi tutkimuksen aineistoon. Aineistosta on myös Catanachin ym. (2011) tavoin karsittu pois vaihtumiset, jotka liittyvät tilintarkastajan liiketoimintastrategian muutokseen. Mikäli vaihdoksen syyksi on merkitty se, että tilintarkastaja on lopettanut julkisten yhtiöiden tarkastamisen, kyseinen aineisto on karsittu pois. Aineiston ulkopuolelle on rajattu myös sellaiset tilintarkastajan vaihdokset, jotka johtuvat siitä, että SEC on asettanut tilintarkastajan toimintakieltoon. Nämä tapaukset eivät sovi tutkimuksen aineistoon, sillä tilintarkastajan vaihdos ei ole ollut lähtöisin asiakasyrityksestä eikä tilintarkastajasta, vaan arvopaperimarkkinoita valvomasta elimestä. Lopuksi aineistoa jouduttiin karsimaan puuttuvien taloudellisten tietojen vuoksi. Puuttuvilla taloudellisilla tiedoilla tarkoitetaan tässä tapauksessa tietoja yrityksen liikevaihdosta, tilikauden tuloksesta, lisäpalveluista maksettujen palkkioiden määrästä tai kokonaispalkkioiden määrästä. Jos mikä tahansa näistä neljästä tiedosta puuttui, kyseinen havainto poistettiin aineistosta.

Karsinnan jälkeen aineisto käsitti 1 456 tilintarkastajan vaihtumista, joista 1 173 oli tilintarkastajan erottamista ja 283 oli tilintarkastajan eroamista. Karsitussa aineistossa tilintarkastajan eroamisia on suhteessa vähemmän kuin alkuperäisessä aineistossa. Alkuperäisessä aineistossa eroamisia oli 35 prosenttia vaihtumisista, mutta karsitussa aineistossa vain 20 prosenttia. Tällä ei sinänsä ole vaikutusta tutkimuksen tuloksiin, sillä molempia aineistoja käsitellään ja analysoidaan erikseen.

4.2. Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessa käytettiin kolmea erilaista analysointitapaa. Ristiintaulukoinnilla ja McNemarin testillä pyrittiin selvittämään, miten asiakkaat jakautuvat erityyppisille tilintarkastajille tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen. Logistisella regressioanalyysillä pyrittiin tutkimaan eri riskitekijöiden vaikutusta Big 4 -tilintarkastajien asiakashyväksyntään.

4.2.1. Ristiintaulukointi

Ristiintaulukoinnilla havainnollistetaan kahden tai useamman muuttujan välistä riippuvuussuhdetta ja se soveltuu erityisesti luokitteluasteikollisten muuttujien analyysiin (Metsämuuronen 2006: 513). Tavoitteena on selvittää, miten muuttujat vaikuttavat toisiinsa asettamalla taulukossa toinen muuttuja sarakkeille ja toinen riveille. Sarakemuuttujaksi kannattaa valita selittävä muuttuja ja rivimuuttujaksi selitettävä muuttuja. Siten vertailun kohteena olevat arvot ovat vierekkäin taulukossa. Taulukon ruuduissa olevat solufrekvenssit kertovat, miten monta kyseiset ominaisuudet omaavaa havaintoa aineistossa on. Taulukon oikeassa reunassa on rivisummat ja alareunassa sarakesummat. Ristiintaulukointia voidaan käyttää myös nominaaliasteikollisille muuttujille. (Heikkilä 2014: 198.)

Tämän tutkielman ristiintaulukoissa toinen muuttuja kuvaa vanhan tilintarkastajan tyyppiä ja toinen uuden tilintarkastajan tyyppiä. Ristiintaulukoinnilla ei pyritä selittämään uuden tilintarkastajan tyyppiä vanhan tilintarkastajan tyyppillä, vaan taulukoinnin tarkoituksena on havainnollistaa asiakkaiden määriä eri tilintarkastajatyypin asiakkaina ennen ja jälkeen tilintarkastajan vaihdoksen. Ristiintaulukointia käytetään tutkielmassa, jotta McNemarin testin tulosten ollessa merkitseviä, voitaisiin ristiintaulukosta selvittää, kumpaan suuntaan muutos on tapahtunut.

4.2.2. McNemarin testi

McNemarin testiä käytetään määritettäessä, onko kaksi samoihin havaintoihin perustuvaa otosta yhtä suuria. McNemarin testi on ainoa testi, jota voidaan käyttää, kun toinen tai molemmat muuttujat ovat nominaaliasteikollisia. Sitä käytetään usein ennen-jälkeen -tutkimuksissa, joissa samaa kohdetta mitataan kahdesti. (Salkind 2010: 779.)

Tutkielman hypoteeseja H1a ja H1b testataan McNemarin testillä. Testi sopii hypoteesien testaamiseen, sillä selitettävä muuttuja saa vain kaksi arvoa. Ne ovat joko Big 4 -tilintarkastajia tai muita tilintarkastajia. Tutkielman asetelma on myös edellä mainittu ennen-jälkeen -tilanne, sillä muuttujina on tilintarkastajatyypit ennen ja jälkeen tilintarkastajan vaihtumisen. McNemarin testi tehdään molemmille tutkielman aineistoille erikseen. Mikäli testin tuloksen perusteella nollahypoteesi päätetään hylätä, selvitetään ristiintaulukoinnin avulla, kumpi on ollut muutoksen suunta. Hypoteesit voidaan hyväksyä, mikäli muutos on tapahtunut tutkimushypoteeseissa määritellyyn suuntaan.

4.2.3. Logistinen regressioanalyysi

Tutkimuksessa uuden tilintarkastajan asiakashyväksyntään vaikuttavia tekijöitä tutkitaan Catanachia ym. (2011) mukaillen logistisen regressioanalyysin avulla, sillä sen avulla voidaan tarkastella monta muuttujaa samanaikaisesti. Regressio kuvaa selitettävän muuttujan ja selittävien muuttujien suhdetta. Regressiomallissa tavoitteena on löytää paras malli selittämään riippuvan muuttujan ja riippumattomien muuttujien suhdetta. Logistisessa regressiossa selitettävä muuttuja voi saada vain kaksi eri arvoa. (Hosmer, Lemeshow & Sturdivant 2013: 1.) Logistinen regressioanalyysi sopii tähän tutkimukseen, sillä selitettävä muuttuja saa kaksi arvoa. Se on joko Big 4 -tilintarkastaja tai muu tilintarkastaja.

Logistisessa regressioanalyysissä on vähemmän rajoituksia kuin lineaarisessa regressioanalyysissä tai erotteluanalyysissä. Siinä selittävien muuttujien ei tarvitse olla normaalijakautuneita, eikä toisistaan lineaarisesti riippuvia. (Metsämuuronen 2006: 671.) Tältäkin kannalta menetelmä sopii tähän tutkielmaan, sillä osa tutkimuksen selittävästä muuttujista saa vain kaksi arvoa, eivätkä ne näin ollen ole myöskään normaalijakautuneita.

Logistinen regressioanalyysi sopii joko tutkittavan ilmiön kannalta oleellisten muuttujien etsintään tai teorian mukaan oleellisten muuttujien vaikutuksen tarkasteluun (Metsämuuronen 2006: 670). Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tarkastella, ovatko valitut riskimuuttujat olennaisia ilmiön selittämisessä.

Logistisessa regressioanalyysissä selittävien muuttujien välillä ei oleteta olevan yhteyttä. Menetelmä on herkkä multikollinearisuudelle. Tämä tarkoittaa sitä, että kaksi toisiinsa voimakkaasti korreloivaa muuttujaa voivat tulla molemmat mukaan malliin, vaikka todellisuudessa vain toinen kyseisistä muuttujista lisää mallin selitysasetta. Menetelmä on myös herkkä outliereille eli poikkeaville havainnoille. Outliereiden olemassaolo voidaan tutkia residuaalien eli jäännösarvojen tarkastelun yhteydessä. Logistisessa regressiossa on oletuksena, että residuaalit ovat normaalisti jakautuneita ja tasaisesti hajaantuneita. (Metsämuuronen 2006: 672-673.)

Logistisen regressioanalyysin peruskaava on seuraava (Metsämuuronen 2006: 673):

$$(1) \quad \hat{Y} = \frac{e^Z}{1 + e^Z}$$

$\hat{Y}$ = selitettävä muuttuja

e = luonnollisen logaritmin kantaluku eli Neperin luku

Monen selittävän muuttujan regressiomalli on seuraava (Metsämuuronen 2006: 674):

$$(2) \quad Z = A + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_i X_i + \varepsilon$$

Z = selitettävä muuttuja

A = vakiotermi

$\beta_1 - \beta_i$ = muuttujien regressiokertoimet eli painokertoimet

$X_1 - X_i$ = selittävät muuttujat

ε = virhetermi

4.3. Tutkimuksen tilastolliset muuttujat

Tutkimuksen hypoteesien H2a, H2b, H3a, H3b, H4a ja H4b testaamiseen käytetyt muuttujat on esitetty taulukossa 2. Muuttujien avulla luodaan malli, jolla testataan riskitekijöiden vaikutusta siihen, onko yrityksen uusi tilintarkastaja Big 4 -tilintarkastaja. Tällä tavoin tulosten perusteella on tarkoitus selvittää, millä riskitekijöistä on vaikutusta Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään.

Taulukko 2. Tutkimuksessa käytetyt tilastolliset muuttujat.

Muuttuja	Lyhenne	Selite
Uuden tilintarkastajan tyyppi	SUCC_AUD	Kuvaa uuden tilintarkastajan tyyppiä. Muuttuja saa arvon 1, jos uusi tilintarkastaja on Big 4 -tilintarkastaja ja arvon 0, jos se on muu tilintarkastaja
Erimielisyydet	DISAGREEMENTS	Kuvaa yrityksen ja edellisen tilintarkastajan välisiä erimielisyyksiä. Muuttuja saa arvon 1, jos erimielisyyksiä on ollut ja arvon 0, jos niitä ei ole ollut.
Puutteet sisäisessä valvonnassa	INT_CONTROL	Kuvaa raportoituja puutteita yrityksen sisäisessä valvonnassa. Muuttuja saa arvon 1, jos puutteita on raportoitu ja arvon 0, jos niitä ei ole raportoitu.
Lisäpalveluiden osuus	NON_AUDIT_FEES	Kuvaa edellisen tilintarkastajan lisäpalveluista saamien palkkioiden osuutta kokonaispalkkioista. Muuttuja on laskettu jakamalla lisäpalveluista saadut palkkiot kaikkien palkkioiden yhteissummalla.
Vanhan tilintarkastajan tyyppi	PRED_AUD	Kuvaa vanhan tilintarkastajan tyyppiä. Muuttuja saa arvon 1, jos vanha tilintarkastaja on ollut Big 4 -tilintarkastaja ja arvon 0, jos se on ollut muu tilintarkastaja.
Liikevaihto	REVENUE	Kuvaa yrityksen kokoa.
Taloudellinen tilanne	FCOND	Kuvaa yrityksen tilintarkastajan vaihdosta edeltävän tilikauden tulosta. Muuttuja saa arvon 1, jos tilikauden tulos oli negatiivinen ja arvon 0, jos se oli positiivinen tai nolla.

Uuden tilintarkastajan tyyppi on selitettävä muuttuja. Kolme seuraavaa taulukossa 2 listattua muuttujaa, eli erimielisyydet, puutteet sisäisessä valvonnassa ja lisäpalveluiden osuus, ovat tutkimuksen kannalta olennaiset riskimuuttujat. Näiden muuttujien osalta on tehty oletuksia tutkimushypoteesien asettamisen yhteydessä.

Vanhan tilintarkastajan tyyppi otettiin kontrollimuuttujaksi Catanachin ym. (2011) tavoin. Heidän mukaansa Big 4 -tilintarkastaja hyväksyy todennäköisemmin yrityksen asiakkaakseen, mikäli edellinenkin tilintarkastaja on ollut Big 4 -tilintarkastaja. Mande ym. (2017) havaitsivat myös, että yritykset, joiden edellinen tilintarkastaja oli Big N -tilintarkastaja, löytävät todennäköisemmin myös uudeksi tilintarkastajaksi Big N -tilintarkastajan. Raghunandan ja Rama (1999) kuitenkin esittivät, että edellisen tilintarkastajan erotua Big 4 -tilintarkastaja hyväksyi epätodennäköisemmin asiakkaan. Tämän muuttujan osalta voidaan odottaa todennäköisemmin eroja erottamisaineiston ja eroamisaineiston välille.

Toiseksi kontrollimuuttujaksi otettiin Catanachia ym. (2011) mukailleen yrityksen koko. Heidän mukaansa pienet tilintarkastajat ovat rajoittuneita tarjoamasta tilintarkastuspalveluita suurille kansallisille tai kansainvälisille yrityksille resurssien puutteen vuoksi. Tämän vuoksi Big 4 -tilintarkastajat ovat todennäköisemmin suuren yrityksen uusia tilintarkastajia. Tämän muuttujan osalta myös Mande ym. (2017) löysivät todisteita, että suurempi asiakasyritys päättyy todennäköisemmin Big N -tilintarkastajalle. Catanachin ym. (2011) tavoin koon mittariksi valittiin yrityksen liikevaihto.

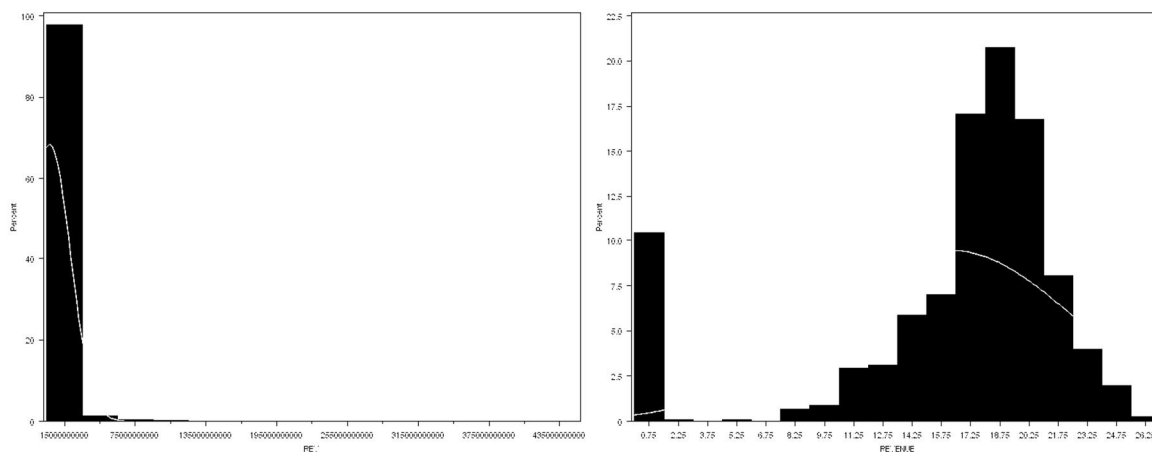
Kolmanneksi kontrollimuuttujaksi otettiin myös yhdenmukaisesti Catanachin ym. (2011) kanssa yrityksen taloudellinen tilanne. He olettivat, että Big 4 -tilintarkastajat hyväksyvät epätodennäköisemmin huonossa taloudellisessa tilanteessa olevan yrityksen asiakkaakseen. Tämä johtuu Big 4 -tilintarkastajien suuremmista taloudellisista riskeistä asiakassuhteeseen liittyen.

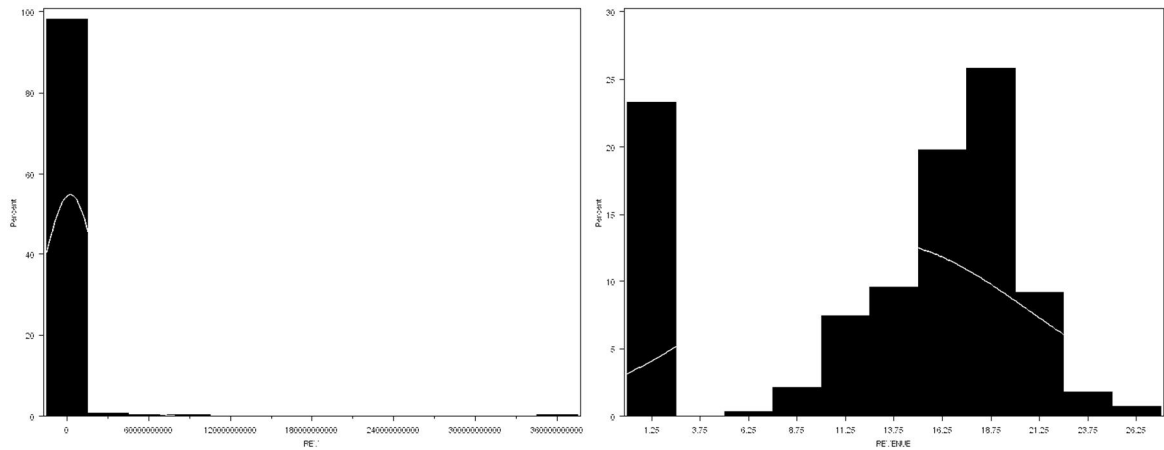
REVENUE-muuttujan arvot vaihtelivat merkittävästi molemmissa tutkimuksen aineistoissa. Aineiston tarkastelun yhteydessä havaitaan, että erottamisaineistossa on 17 havaintoa, joissa yrityksen liikevaihto on negatiivinen. Kyseiset poikkeavat havainnot poistetaan aineistosta, jonka jälkeen erottamisaineistoon jää 1 156 havaintoa. Samoin eroamisaineistossa on yksi havainto, jossa liikevaihto on negatiivinen. Kyseinen havainto poistetaan aineistosta, jolloin eroamisaineistoon jää jäljelle 282 yritystä. Taulukko 3 havainnollistaa poikkeavien havaintojen poistamista aineistoista.

Taulukko 3. Poikkeavien havaintojen karsinta.

Tilintarkastajan erottamisia	1 173
Poikkeavat havainnot	17
Lopullinen aineisto	1 156
Tilintarkastajan eroamisia	283
Poikkeavat havainnot	1
Lopullinen aineisto	282

Molemmissa tutkimuksen aineistoissa REVENUE-muuttujan jakauma oli oikealle vino. Suurin osa liikevaihdoista oli samansuuruisia ja suhteellisen pieniä, mutta muutama huomattavasti suurempi arvo aiheutti jakauman vinouden. Tästä syystä liikevaihdosta on otettu luonnollinen logaritmi, jonka jälkeen jakauma oli jo huomattavasti normaalijakautuneempi. Catanach ym. (2011) ottivat myös liikevaihdosta luonnollisen logaritmin. Kuviot 2 ja 3 havainnollistavat logaritmuunnoksen vaikutusta REVENUE-muuttujan jakaumiin.

Kuvio 2. LOG-muunnoksen vaikutus REVENUE-muuttujaan erottamisaineistolla.

Kuvio 3. LOG-muunnoksen vaikutus REVENUE-muuttujaan eroamisaineistolla.

NON_AUDIT_FEES-muuttuja oli myös molemmissa aineistoissa oikealle vino. Suurimmalla osalla yrityksistä lisäpalkkioiden osuus kokonaispalkkioista oli alle 30 prosenttia, mutta muutamalla yrityksellä se oli jopa 100 prosenttia, mikä aiheutti jakauman vinouden. Kyseisestä muuttujasta ei ole kuitenkaan otettu logaritmuunnosta, sillä muuttuja kuvaa prosenttiosuutta. Kaikki muuttujan arvot olivat välillä 0-100 %.

4.4. Tutkimuksessa käytetty malli ja merkitsevyystaso

Tutkimuksessa käytetyt tilastolliset muuttujat on esitelty sivulla 46. Tutkimuksen logistinen regressiomalli on seuraava:

$$(3) \quad \text{SUCC\_AUD}(Z) = A + \beta_1 \text{DISAGREEMENTS} + \beta_2 \text{INT\_CONTROL} + \beta_3 \text{NON\_AUDIT\_FEES} + \beta_4 \text{PRED\_AUD} + \beta_5 \text{REVENUE} + \beta_6 \text{FCOND} + \varepsilon$$

A = vakiotermi

$\beta_1 - \beta_5$ = muuttujien regressiokertoimet eli painokertoimet

ε = virhetermi

Merkitsevyystaso tarkoittaa sitä, kuinka suuri riski on, että tutkimuksesta saatu tulos johtuisi sattumasta. Merkitsevyystasoa tarkoittava lyhenne on p (*probability*). P-arvo ilmaisee johtopäätöksen tilastollista luotettavuutta. Toisin sanoen se ilmoittaa todennäköisyyden sille, että aineistosta tehdään virheellinen johtopäätös silloin, kun H0 hylätään. P-

arvo kuvaa todennäköisyyttä saada kyseinen tai vielä harvinaisempi tulos silloin, kun nol-lahypoteesi on todellisuudessa voimassa. (Heikkilä 2014: 184.)

Metsämuurosen (2006: 424) mukaan tutkimuksen tulokset voidaan raportoida seuraavilla merkitsevyytasoilla:

- *** p-arvo on erittäin merkitsevä 0,1 %: merkitsevyytasolla ($p < 0,001$).
- ** p-arvo on merkitsevä 1,0 %:n merkitsevyytasolla ($p < 0,01$).
- * p-arvo on melkein merkitsevä 5,0 %:n merkitsevyytasolla ($p < 0,05$).

Tämän tutkimuksen kaikkien hypoteesien tutkimisessa käytetään 5 prosentin merkitsevyytasoja. Heikkilän (2014: 184) mukaan usein käytetty raja 5 prosenttia riittää yleensä opinnäytetoissa. Tällöin todennäköisyys oikean päätelmän tekemiselle on 95 %.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa esitellään tutkimustulokset. Tilastollinen tutkimus suoritettiin SAS Enterprise Guide -ohjelmalla. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään ristiintaulukoinnin ja McNemarin testin tulosten perusteella hypoteesit H1a ja H1b. Tämän jälkeen muita hypoteeseja testataan logistisen regressioanalyysin avulla. Kolmannessa alaluvussa tehdään yhteenveto tutkimuksen eri hypoteesien hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Neljännessä alaluvussa arvioidaan saatujen tulosten luotettavuutta.

5.1. Ristiintaulukointi ja McNemarin testi

Hypoteeseja H1a ja H1b tutkittiin ristiintaulukoiden ja McNemarin testin avulla. Taulukoissa 4 ja 6 on esitetty ristiintaulukot ja taulukoissa 5 ja 7 McNemarin testien tulokset. Ristiintaulukoissa vanha tilintarkastaja on sarakemuuttujana ja uusi tilintarkastaja rivimuuttujana. Ristiintaulukko havainnollistaa, miten yritysten osuudet eri tilintarkastajatyypin asiakkaina ovat muuttuneet.

Taulukko 4. Ristiintaulukko erottamisaineistolla.

		<u>Vanha tilintarkastaja</u>		
		Big 4	Non-Big 4	Yhteensä
<u>Uusi tilintarkastaja</u>	Big 4	376	112	488
	%-osuus	32,5 %	9,7 %	42,2 %
	Non-Big 4	274	394	668
	%-osuus	23,7 %	34,1 %	57,8 %
Yhteensä		650	506	1156
% -osuus		56,2 %	43,8 %	100 %

Taulukosta 4 voidaan nähdä, että erottamisaineistossa Big 4 -tilintarkastajien osuus ennen tilintarkastajan vaihtumista oli 56,2 prosenttia. Tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen Big 4 -tilintarkastajia oli vain 42,2 prosenttia. Big 4 -tilintarkastajien osuus pieneni siis 14 prosenttiyksikköä. Yrityksistä, joissa vanha tilintarkastaja on ollut Big 4, 57,8 prosenttia

päätyivät vaihdoksen jälkeen Big 4 -tarkastajan asiakkaiksi. Yrityksistä, joissa vanha tilintarkastaja oli muu tilintarkastaja, 22,1 prosenttia päätyi vaihdoksen jälkeen Big 4 -tilintarkastajan asiakkaiksi. Taulukosta 4 voidaan siis havaita, että Big 4 -tilintarkastajien osuus on pienentynyt suhteellisen paljon yrityksissä, joiden aiempi tilintarkastaja on ollut myös Big 4 -tilintarkastaja. Big 4 -tilintarkastajien määrää uutena tilintarkastajana kasvattaa kuitenkin se, että osa niistä asiakkaista, joiden edellinen tilintarkastaja on ollut muu tilintarkastaja, on vaihdoksen jälkeen päätenyt Big 4 -tilintarkastajan asiakkaiksi.

Taulukko 5. McNemarin testi erottamisaineistolla.

<u>McNemarin testi</u>	
Statistics (S)	67,9896
DF	1
Pr > S	<0,0001

Taulukossa 5 on esitetty McNemarin testin tulokset erottamisaineistossa. Hypoteesissa H1a oletettiin Big 4 -tilintarkastajien osuuden pienenevän aineistossa, jossa edellinen tilintarkastaja oli erotettu. McNemarin testin tulos tukee hypoteesia. P-arvo on testissä tilastollisesti merkitsevä, sillä $<0,0001 < 0,05$. Tällöin nollahypoteesi, eli väite eri tilintarkastajatyypin osuuksien pysymisestä samana, voidaan hylätä. Ristiintaulukosta voidaan todentaa, kumpaan suuntaan muutos on tapahtunut. Kuten edellä havaittiin, Big 4 -tilintarkastajien osuus on pienentynyt. Tämän perusteella hypoteesi H1a hyväksytään.

Taulukko 6. Ristiintaulukko eroamisaineistolla.

		<u>Vanha tilintarkastaja</u>		
		Big 4	Non-Big 4	Yhteensä
<u>Uusi tilintarkastaja</u>	Big 4	64	11	75
	%-osuus	22,7 %	3,9 %	26,6 %
	Non-Big 4	28	179	207
	%-osuus	9,9 %	63,5 %	73,4 %
Yhteensä		92	190	282
% -osuus		32,6 %	67,4 %	100 %

Taulukosta 6 voidaan nähdä, että eroamisaineistossa Big 4 -tilintarkastajien osuus ennen tilintarkastajan vaihtumista oli 32,6 prosenttia. Tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen Big 4 -tilintarkastajia oli vain 26,6 prosenttia. Big 4 -tarkastajien osuus pieneni siis 6 prosenttiyksikköä. Yrityksistä, joissa vanha tilintarkastaja on ollut Big 4, 69,6 prosenttia päätyi vaihdoksen jälkeenkin Big 4 -tarkastajan asiakkaiksi. Yrityksistä, joissa vanha tilintarkastaja oli muu tilintarkastaja, vain 6,1 prosenttia päätyi vaihdoksen jälkeen Big 4 -tilintarkastajan asiakkaiksi. Samoin kuin taulukosta 4, myös taulukosta 6 havaitaan, että Big 4 -tilintarkastajien osuus on pienentynyt melko paljon yrityksissä, joiden aiempi tilintarkastaja on ollut myös Big 4 -tilintarkastaja. Big 4 -tilintarkastajien määrää uutena tilintarkastajana kasvattaa tässäkin aineistossa hieman se, että muutamat niistä asiakkaista, joiden edellinen tilintarkastaja on ollut muu tilintarkastaja, ovat vaihdoksen jälkeen päätyneet Big 4 -tilintarkastajan asiakkaiksi.

Erottamisaineistossa (taulukko 4) suurin osa (56,2 %) vanhoista tilintarkastajista oli Big 4 -tilintarkastajia, kun taas eroamisaineistossa (taulukko 6) vähemmistö (32,6 %) vanhoista tilintarkastajista oli Big 4 -tilintarkastajia. Erottamisaineistossa Big 4 -tarkastajien osuus pieneni 14 prosenttiyksikköä ja eroamisaineistossa vain 6 prosenttiyksikköä. Erottamisaineistossa huomattavasti suurempi osuus, 16 prosenttiyksikköä enemmän, niistä asiakkaista, joiden edellinen tilintarkastaja oli ollut muu tilintarkastaja, päätyi vaihdoksen jälkeen Big 4 -tilintarkastajalle.

Taulukko 7. McNemarin testi eroamisaineistolla.

McNemarin testi

Statistics (S)	7,4103
DF	1
Pr > S	0,0065

Taulukossa 7 on esitetty McNemarin testin tulokset eroamisaineistolla. Hypoteesissa H1b oletettiin Big 4 -tilintarkastajien osuuden pienenevän aineistossa, jossa edellinen tilintarkastaja oli eronnut. McNemarin testin tulos tukee hypoteesia. P-arvo on testissä tilastollisesti merkitsevä, sillä $0,0065 < 0,05$. Tällöin nollahypoteesi voidaan hylätä. Ristiintaulukosta todennetaan, kumpaan suuntaan muutos on tapahtunut. Kuten edellä havaittiin, Big 4 -tilintarkastajien osuus on pienentynyt. Tämän perusteella hypoteesi H1b hyväksytään.

5.2. Logistisen regressioanalyysin muuttujien kuvailu

Tutkimuksen hypoteeseja H2a, H2b, H3a, H3b, H4a ja H4b tutkitaan logistisen regressioanalyysin avulla. Taulukoissa 8 ja 9 havainnollistetaan erimielisyyksien ja sisäisen valvonnan puutteiden määriä molemmissa aineistoissa. Erimielisyyksillä tarkoitetaan asiakasyrityksen ja edellisen tilintarkastajan välisiä raportoituja erimielisyyksiä. Sisäisen valvonnan puutteilla taas tarkoitetaan raportoituja puutteita asiakasyrityksen sisäisessä valvonnassa. Taulukot on jaoteltu sen mukaan, onko kyseisiä tapahtumia raportoitu vai ei. Asiakasyrityksen aiheuttamat vaihtumiset ovat taulukoissa vasemmalla puolella erottamisaineisto otsikon alla ja tilintarkastajien aiheuttamat vaihtumiset oikealla eroamisaineisto otsikon alla. Taulukoissa on lisäksi ilmoitettu prosenttiosuudet. Taulukossa 10 on esitetty lisäpalveluiden osuus kokonaispalkkiosta -prosenttiosuuden keskiarvot ja keskihajonnat samalla tavoin jakaen taulukko erottamisaineiston tietoihin ja eroamisaineiston tietoihin.

Taulukko 8. Erimielisyyksien määrät.

Raportoitu	<u>Erimielisyydet</u>			
	Erottamisaineisto		Eroamisaineisto	
	lukumäärä	%-osuus	lukumäärä	%-osuus
Kyllä (1)	14	1,2 %	7	2,5 %
Ei (0)	1142	98,8 %	275	97,5 %

Erottamisaineistossa on ollut erimielisyyksiä 1,2 % ja eroamisaineistossa 2,5 %. Prosentuaalisesti erimielisyyksiä on siis ollut tuplasti enemmän eroamisaineistossa kuin erottamisaineistossa. On mahdollista, että pienistä erimielisyyksistä ei ole raportoitu tilintarkastajan vaihtuessa. Tällä ei ole vaikutusta tutkimuksen tärkeimpien tulosten kannalta, sillä tutkimuksen tämän osion tarkoituksena on selvittää, mitkä tekijät uuden tilintarkastajan tietoon tulleista seikoista ovat vaikuttaneet asiakkaan hyväksyntään.

Taulukko 9. Sisäisen valvonnan puutteiden määrät.

Raportoitu	<u>Puutteet sisäisessä valvonnassa</u>			
	Erottamisaineisto		Eroamisaineisto	
	lukumäärä	%-osuus	lukumäärä	%-osuus
Kyllä (1)	202	17,5 %	33	11,7 %
Ei (0)	954	82,5 %	249	88,3 %

Erottamisaineistossa on raportoitu 17,5 prosentissa havainnoista puutteita sisäisessä valvonnassa. Eroamisaineistossa prosenttiosuus on 11,7. Puutteita sisäisessä valvonnassa on raportoitu siis noin kolmasosa enemmän erottamisaineistossa kuin eroamisaineistossa.

Taulukko 10. Lisäpalveluiden osuus kokonaispalkkiosta (%).

	<u>Lisäpalkkioiden osuus kokonaispalkkiosta</u>	
	Erottamisaineisto	Eroamisaineisto
Keskiarvo	11,59	9,88
Keskihajonta	14,93	16,41

Erottamisaineiston yritysten lisäpalkkioiden maksut ovat keskiarvoltaan noin 11,59 prosenttia kokonaispalkkioiden määrästä keskihajonnan ollessa 14,93. Eroamisaineistossa taas lisäpalkkioiden osuus kokonaispalkkiosta oli keskimäärin 9,88 prosenttia ja keskihajonta 16,41.

Taulukossa 11 esitetään vielä yhteenvetona muuttujakohtaisesti jokaisen muuttujan keskiarvo ja keskihajonta molemmissa tutkimuksen aineistoissa

Taulukko 11. Yhteenveto muuttujien keskiarvosta ja -hajonnasta.

	Erottamisaineisto		Eroamisaineisto	
	Keski- arvo	Keskiha- jonta	Keski- arvo	Keskiha- jonta
SUCC_AUD	0,42	0,49	0,27	0,44
DISAGREEMENT	0,01	0,11	0,02	0,16
INT_CONTROL	0,17	0,38	0,12	0,32
NON_AUDIT_FEES	11,59	14,93	9,88	16,41
PRED_AUD	0,56	0,50	0,33	0,47
REVENUE	16,27	6,33	13,03	7,72
FCOND	0,52	0,50	0,62	0,49

Tutkimuksen muuttujat SUCC_AUD, DISAGREEMENT, INT_CONTROL, PRED_AUD ja FCOND ovat dikotomisii muuttujia, eli ne saavat joko arvon 0 tai 1. Keskiarvo näissä muuttujissa kuvaa, mikä on eri arvojen suhde aineistossa. SUCC_AUD -muuttujan osalta voidaan havaita, että erottamisaineistossa Big 4 -tilintarkastajien osuus uutena tilintarkastajana on suurempi kuin eroamisaineistossa. DISAGREEMENT -muuttujan keskiarvo on hyvin pieni molemmissa aineistoissa, sillä kuten edellä havaittiin, erimielisyyksiä oli kummassakin aineistossa raportoitu hyvin vähän. INT_CONTROL -muuttujasta nähdään, että raportoituja sisäisen valvonnan puutteita oli suhteessa enemmän erottamisaineistossa. PRED_AUD -muuttujan keskiarvo kertoo sen, että Big 4 -tilintarkastajien osuus vanhana tilintarkastajana oli suurempi erottamisaineistossa. FCOND -muuttujan keskiarvoja vertaamalla voidaan päätellä, että eroamisaineiston yritykset ovat luultavasti keskimäärin huonommassa taloudellisessa tilanteessa.

Tutkimuksen jatkuvat muuttujat ovat NON_AUDIT_FEES ja REVENUE. NON_AUDIT_FEES -muuttuja kuvaa prosenttilukua ja saa arvoja välillä 0-100. Taulukosta nähdään, että erottamisaineistossa yritysten maksamien lisäpalkkioiden osuus kokonaispalkkioista on 1,7 prosenttiyksikköä suurempi kuin eroamisaineistossa. REVENUE-muuttuja on logaritmoitu arvo liikevaihdosta. Liikevaihdon todellinen keskiarvo erottamisaineistossa oli 2 544 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria ja eroamisaineistossa 2 127 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria. Liikevaihtojen suuri keskimääräinen koko johtuu siitä, että aineisto käsittää ainoastaan Audit Analyticsin tietokannasta löytyneitä, SEC:lle raportoivia, yhdysvaltalaisia pörssiyrityksiä. Keskiarvoista voidaan havaita, että tilintarkastajansa

erottavat yritykset ovat keskimääräisesti isompia kuin yritykset, joiden tilintarkastaja päättää itse erota.

5.3. Logistisen regressioanalyysin tulokset

Taulukossa 12 esitetään regressiomallin tulokset erottamisaineistolla. Hypoteesit H2a, H3a ja H4a liittyvät tähän aineistoon ja niitä arvioidaan taulukon tulosten perusteella.

Taulukko 12. Regressiomallin tulokset erottamisaineistolla.

Muuttuja	Odotettu suunta	β	P-arvo	Merkitsevyys
DISAGREEMENT	-	-0,6599	0,1064	
INT_CONTROL	-	-0,082	0,3458	
NON_AUDIT_FEES	+	-0,0072	0,1056	
PRED_AUD	+	0,6197	<0,0001	***
REVENUE	+	-0,0819	<0,0001	***
FCOND	-	-0,2546	0,0004	***

Erottamisaineistolla logistisen regression mallin selitysasteeksi (*R-Square*) saatiin 0,1865 ja suhteutetuksi selityskertoimeksi (*Max-rescaled R-square*) saatiin 0,2507. Selitysaste kertoo, kuinka suuri osa selitettävän muuttujan vaihteluista voidaan selittää yhdessä kaikilla selittäville muuttujilla. Suhteutettu selityskerroin ottaa huomioon myös selittävien muuttujien lukumäärän. (Heikkilä 2014: 235.) Mallin selitysaste on melko alhainen, joten Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntää selittää luultavasti monet muut tekijät tutkielman mallissa olevien tekijöiden lisäksi.

Tutkielmassa aiemmin mainittiin, että nollahypoteesin hylkäämisen rajana käytetään viiden prosentin merkitsevyystasoa. Ensimmäinen tutkimuksen riskimuuttuja DISAGREEMENT ei saa merkitsevää p-arvoa, sillä p-arvo $0,1064 > 0,05$. Kyseinen p-arvo ei olisi merkitsevä edes 10 prosentin merkitsevyystasolla. Tästä syystä nollahypoteesia ei voida hylätä ja näin ollen hypoteesia H2a ei voida vahvistaa. Toinen riskimuuttuja INT_CONTROL ei myöskään saa merkitsevää p-arvoa, sillä $0,3458 > 0,05$. Täten myöskään hypoteesi H3a ei saa vahvistusta. Kolmas erottamisaineistoa koskeva hypoteesi H4a ei sekään saa vahvistusta, sillä NON_AUDIT_FEES muuttujan p-arvoksi tulee 0,1056, jota ei voida

myöskään hyväksyä viiden prosentin merkitsevyystasolla. Näin ollen mikään erottamisaineistoa koskevista kolmesta hypoteesista ei saa vahvistusta tilastollisessa testissä.

Erottamisaineiston regressiomallissa kontrollimuuttujiksi malliin otetut PRED_AUD, REVENUE ja FCOND saivat merkitsevät p-arvot. Edellisen tilintarkastajan tyyppi osoitautui erittäin merkitseväksi tekijäksi selittämään uuden tilintarkastajan tyyppiä. Odotetun mukaisesti, mikäli edellinen tilintarkastaja on ollut Big 4, niin myös uusi tilintarkastaja on todennäköisesti Big 4. Asiakasyrityksen liikevaihto sai myös erittäin merkitsevän p-arvon, mutta vaikutus on odotetun vastainen. Mallin mukaan, mitä suurempi yrityksen liikevaihto on, sitä epätodennäköisemmin yrityksen uusi tilintarkastaja on Big 4 -tilintarkastaja. Tulos on ristiriidassa Hernesniemen (2013) saaman tuloksen kanssa. Yrityksen taloudellinen tilanne sai myös mallissa erittäin merkitsevän p-arvon. Odotetusti yrityksen huono taloudellinen tilanne vaikuttaa negatiivisesti sen todennäköisyyteen, että yrityksen uusi tilintarkastaja olisi Big 4 -tilintarkastaja.

Regressiomallista voidaan todeta, että riskimuuttujiksi valituilla tekijöillä ei todettu olevan suurta vaikutusta selitettävään muuttujaan. Kontrollimuuttujilla sen sijaan oli vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin. Oletettavasti tästä johtuen mallin selitysstekin jäi melko alhaiseksi.

Taulukossa 13 esitetään regressiomallin tulokset eroamisaineistolla. Hypoteesit H2b, H3b ja H4b koskevat tätä aineistoa ja niitä arvioidaan taulukon tulosten perusteella.

Taulukko 13. Regressiomallin tulokset eroamisaineistolla.

Muuttuja	Odotettu suunta	β	P-arvo	Merkitsevyys
DISAGREEMENT	-	-0,8811	0,2110	
INT_CONTROL	-	-0,3383	0,2745	
NON_AUDIT_FEES	+	0,0432	0,0076	**
PRED_AUD	+	1,6599	<0,0001	***
REVENUE	+	-0,1654	0,0005	***
FCOND	-	-0,2281	0,2654	

Eroamisaineistolla logistisen regressiomallin selityssteeaksi saatiin 0,4292 ja suhteutetun selityskertoimen arvoksi 0,6257. Arvot ovat huomattavasti korkeammat kuin erottamisaineistossa.

DISAGREEMENT muuttuja ei saa myöskään eroamisaineistossa merkitsevää p-arvoa, sillä $0,211 > 0,05$. Nollahypoteesia ei siis voida hylätä, joten hypoteesi H2b ei saa vahvistusta. INT_CONTROL muuttujakaan ei saa merkitsevää p-arvoa, sillä $0,2745 > 0,05$. Tällöin myöskään hypoteesia H3b ei voida vahvistaa. NON_AUDIT_FEES muuttujan regressiokerroin on odotetun mukainen ja p-arvo on $0,0076$ ja näin ollen se on merkitsevä 1 prosentin tasolla. Nollahypoteesi voidaan hylätä ja hypoteesi H4b voidaan vahvistaa.

Samoin kuin erottamisaineistossa, myös eroamisaineistossa PRED_AUD muuttujalla eli edellisen tilintarkastajan tyyppillä todettiin olevan vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin. Mikäli edellinen tilintarkastaja on ollut Big 4 -tilintarkastaja, niin uusikin tilintarkastaja on todennäköisemmin Big 4. REVENUE muuttujalla on myös tässä aineistossa odotettua vaikutusta päinvastainen vaikutus uuden tilintarkastajan tyyppiin. Mikäli yrityksen liikevaihto kasvaa, niin kasvaa myös todennäköisyys sille, että uusi tilintarkastaja ei ole Big 4. FCOND muuttuja ei saanut eroamisaineistossa merkitsevää p-arvoa eli sillä ei voida vahvistaa olevan vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin.

Eroamisaineiston regressiomallissa yhdellä tutkimuksen riskimuuttujalla todettiin olevan vaikutusta selitettävään muuttujaan. Myös kahdella kontrollimuuttujalla todettiin olevan merkitystä uuden tilintarkastajan tyyppiin. Luultavasti tämän takia mallin selitysaste oli myös parempi eroamisaineistolla kuin erottamisaineistolla.

5.4. Yhteenveto tutkimustuloksista

Taulukosta 14 löytyy yhteenveto tutkimuksen tuloksista. Taulukossa on ilmoitettu, kummalla aineistolla hypoteesia on tutkittu. Lisäksi taulukkoon on kirjattu hypoteesia koskeva riskimuuttuja. Viimeisessä sarakkeessa on ilmoitettu tilastollisen testaamisen tulos eli onko hypoteesi saanut vahvistuksen vai ei.

Taulukko 14. Yhteenveto tutkimustuloksista.

<u>Hypoteesien hyväksyminen</u>			
Hypoteesi	Aineisto	Muuttuja	Tulos
H1a	Erottamisaineisto	-	Hyväksytään
H1b	Eroamisaineisto	-	Hyväksytään
H2a	Erottamisaineisto	DISAGREEMENT	Hylätään
H2b	Eroamisaineisto	DISAGREEMENT	Hylätään
H3a	Erottamisaineisto	INT_CONTROL	Hylätään
H3b	Eroamisaineisto	INT_CONTROL	Hylätään
H4a	Erottamisaineisto	NON_AUDIT_FEES	Hylätään
H4b	Eroamisaineisto	NON_AUDIT_FEES	Hyväksytään

Ensin tutkielmassa tutkittiin asiakasyritysten päätymistä Big 4 -tilintarkastajille ja muille tilintarkastajille tilintarkastajan vaihdoksen jälkeen. Asiaa tutkittiin ristiintaulukoiden ja McNemarin testien avulla molemmilla aineistoilla. Molemmista McNemarin testeistä saatiin tilastollisesti merkitsevä tulos, minkä jälkeen ristiintaulukoista havaittiin, että molemmissa aineistoissa Big 4 -tilintarkastajien määrä väheni tilintarkastajan vaihdoksen jälkeen. Hypoteesit H1a ja H1b voitiin näin ollen hyväksyä. Tutkimustulos on yhdenmukainen Hernesniemen (2013) ja Catanachin ym. (2011) kanssa.

Seuraavaksi tutkittiin logistisen regressioanalyysin avulla, miten tutkielman malliin riskimuuttujiksi valitut tekijät vaikuttivat tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen uuden tilintarkastajan tyyppiin. Logistinen regressioanalyysi tehtiin asiakaslähtöisiä tilintarkastajavaihdoksia sisältävälle aineistolle ja tilintarkastajalähtöisiä tilintarkastajavaihdoksia sisältävälle aineistolle molemmille erikseen. Tutkielman hypoteeseista a-kirjaimella merkityt koskivat asiakaslähtöisten vaihtumisten aineistoa ja b-kirjaimella merkityt tilintarkastajalähtöisten vaihtumisten aineistoa.

Hypoteesit H2a ja H2b hylättiin p-arvojen ollessa liian suuria hypoteesien hyväksymiseen. Tutkielman tulosten perusteella ei siis voida sanoa, että edellisen tilintarkastajan ja asiakasyrityksen välillä tapahtuneet erimielisyydet vaikuttaisivat uuden tilintarkastajan tyyppiin tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä. Tulos on tilintarkastajan eroamiaisia käsittelevän aineiston osalta ristiriidassa Hernesniemen (2013) tutkimustuloksen kanssa. Hän havaitsi, että eroamisaineistossa erimielisyyksillä olisi vaikutusta uuden tilintarkastajan

tyyppiin. Tämän tutkielman tulosten perusteella Hernesniemen havaintoa ei voida kuitenkaan vahvistaa.

Myös hypoteesit H3a ja H3b hylättiin liian suurten p-arvojen tulosten vuoksi. Tulosten perusteella ei voida sanoa myöskään, että asiakasyrityksen raportoiduilla sisäisen valvonnan puutteilla olisi vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin tilintarkastajan vaihtuessa.

Hypoteesi H4a hylättiin myös liian suuren p-arvon vuoksi. Sen sijaan hypoteesi H4b sai tutkimuksessa vahvistuksen. Tästä voidaan päätellä, että edellisen tilintarkastajan erottamisen jälkeen edellisen tilintarkastajan toimeksiannon lisäpalveluista saatujen palkkioiden suhde kokonaispalkkioihin ei vaikuta uuden tilintarkastajan tyyppiin. Tulosten mukaan tilanne on kuitenkin toinen edellisen tilintarkastajan eroamisen yhteydessä. Tällöin lisäpalkkioiden suhde kokonaispalkkioihin edellisessä toimeksiannossa vaikuttaa uuden tilintarkastajan tyyppiin. Tutkielman aineiston perusteella ei pystytä arvioimaan, mistä syystä aineistoista saatiin erilaiset tulokset tämän tekijän osalta. On mahdollista, että erottamisten ja eroamisen taustalla on myös muita tekijöitä, jotka selittävät tutkimustuloksen.

5.5. Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkimusaineiston luotettavuutta lisää se, että aineisto on saatu ulkopuolisesta, luotettavaksi arvioidusta tietolähteestä. Tietysti on mahdollista, että yritykset ovat ilmoittaneet K-8 -lomakkeella totuuden vastaisia tietoja, jotka on siten virheellisinä talletettu Audit Analyticsin tietokantoihin, mutta asiaa on vaikea arvioida. Aineistojen havaintojen määrä on kuitenkin melko suuri, joten muutaman virheellisen lomakkeen ei pitäisi vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Tilintarkastajan erottamista koskevan aineiston tuloksiin voidaan suhtautua luottavaisemmin, sillä erottamisaineistossa oli 1 156 havaintoyksikköä ja eroamisaineistossa vain 282 havaintoa.

Tutkimukseen valitut mittarit mittaavat sitä, mitä niiden on tarkoituskin mitata. Tarkemmin sanottuna tutkimukseen valitut riskimuuttujat päätettiin pääpiirteissään saatavilla olevien mittareiden perusteella. Asiakasyrityksen ja edellisen tilintarkastajan välisiä erimielisyyksiä koskeva muuttuja sai riskiseksi määritellyn arvon vain muutamissa tapauksissa, joten aineistoa voidaan tämän muuttujan osalta pitää hieman suppeana ja saatuja tuloksia tulee sen vuoksi arvioida kriittisesti.

Tutkimuksessa on oletettu, että yritykset lähtökohtaisesti valitsisivat Big 4 -tilintarkastajan tämän tuottaman palvelun paremman laadun perusteella. Tutkielman aineistolla ei pystytty selvittämään varmuudella, että Big 4 -tilintarkastajien osuuksien pieneneminen olisi seurausta niiden asiakashyväsynnästä. Tutkielman regressiomalliin riskimuuttujiksi valitut tekijät on kuitenkin valittu sen perusteella, että niillä olisi vaikutusta asiakashyväsyntään, eikä tilintarkastajan valintaan. On kuitenkin mahdollista, että osa yrityksistä valitsee itse uudeksi tilintarkastajaksi muun tilintarkastajan ja näin ollen Big 4 -tilintarkastajien väheneminen ei johtuisi niiden asiakashyväsynnästä, vaan asiakasyrityksen tilintarkastajan valinnasta. Jotta asiaa voitaisiin tutkia tarkemmin, tarvittaisiin tiedot asiakasyrityksen pyytämistä tarjouksista eri tilintarkastajilta. Tämän seikan puuttuminen voi heikentää tutkimuksen validiteettia.

Catanach ym. (2011) ottivat regressioyhtälöön mukaan REC_INV muuttujan, joka kuvasi asiakasyrityksen taloudellisen raportoinnin riskisyyttä. Tämä muuttuja oli saatu laskeamalla yhteen asiakasyrityksen saamistilien ja varastotilien saldot ja jaettu taseen loppusummalla. Heidän mukaansa kyseisten erien arvostaminen vaatii huomattavaa arviointikykyä ja tästä syystä Big 4 -tilintarkastajat välttävät asiakkaita, joilla suuri osa omaisuudesta on keskittynyt kyseisiin tilinpäätöksen eriin. Tutkimuksen luotettavuutta saattaa heikentää kyseisen muuttujan puuttuminen tämän tutkielman logistisesta regressioyhtälöstä.

Tutkimuksessa käytetystä logistisen regression mallista saatiin liikevaihdon, joka kuvasi tässä tapauksessa yrityksen kokoa, osalta ristiriitainen tulos verrattuna aiempien tutkimusten tuloksiin. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että yrityksen suurempi koko on positiivisesti yhteydessä siihen, että yrityksen uusi tilintarkastaja on Big 4 -tilintarkastaja. Tässä tutkimuksessa suuremmalla koolla havaittiin olevan negatiivinen vaikutus siihen, että yrityksen uusi tilintarkastaja olisi Big 4. Saatua tutkimustulosta on vaikea selittää ja tästä syystä siihen on suhtauduttava kriittisesti.

Molempien tutkielman regressiomallien selitysasteet jäivät alhaisiksi. Tämä kertoo siitä, että regressiomalleista puuttuu luultavasti monia muuttujia, joilla on vaikutusta uuden tilintarkastajan tyyppiin. Edellä mainitun saamistilien ja varastotilien saldoihin liittyvän muuttujan lisäksi regressiomallista puuttui myös muun muassa Catanachin ym. (2011) mallissa käytetyt asiakkaan oikeudenkäyntiriski ja tilintarkastajan toimialaerikoistuminen. Nämä seikat saattavat vaikuttaa tutkielman tuloksiin.

Tutkimus on tehty yhdysvaltalaisilla aineistoilla, joten tutkimuksen tuloksia ei voi suoraan soveltaa Suomeen tai muihin maihin. Yhdysvaltalainen lakijärjestelmä on melko erilainen kuin suomalainen ja myös yritysten koot ovat suurempia kuin suomalaisten yritysten koot. Tällöin tilintarkastusvirheen sattuessa mahdolliset korvausvaatimukset ovat luultavasti suuremmat Yhdysvalloissa kuin Suomessa. Tästä syystä on mahdollista, että Big 4 -tilintarkastajat hylkäävät Yhdysvalloissa herkemmin potentiaalisia asiakkaita tai hylkäysperusteet voivat olla erilaisia kuin Suomessa.

Tutkielman tekijä perehtyi tutkimukseen liittyvään aiempaan kirjallisuuteen ja käytettyihin tutkimusmetodeihin, mutta oli silti melko kokematon tilastotieteellisen analyysin tekijä. Luotettavuutta pyrittiin parantamaan kysymällä tutkimustulosten analysointiin neuvoja tilastotieteen asiantuntijalta. Siitä huolimatta tutkielman tekijän vähäinen kokemus tutkimuksen teosta on saattanut vähentää tutkimuksen luotettavuutta.

6. YHTEENVETO

Tutkielman tavoitteena oli ensin selvittää, miten eri tilintarkastajatyypien osuudet muuttuvat tilintarkastajan erottamisen ja eroamisen jälkeen. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat tilintarkastajan erottamisen ja eroamisen yhteydessä Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään. Tilintarkastajatyypit jaettiin tutkielmassa Big 4 -tilintarkastajiin ja muihin tilintarkastajiin. Aiemman kirjallisuuden perusteella tehtiin päätelmä, että Big 4 -tilintarkastajat olisivat muita tilintarkastajia tarkempia asiakkaan hyväksymisprosessissaan ja hylkäisivät potentiaalisen asiakkaan herkemmin. Tältä pohjalta oli perusteltua testata eri tekijöiden vaikutusta siihen, hylkääkö Big 4 -tilintarkastaja asiakkaan muuta tilintarkastajaa helpommin.

Johdannon jälkeen tutkielman toisessa kappaleessa käsiteltiin tilintarkastajan vaihtumista. Aiempien tutkimusten pohjalta voitiin todeta, että tilintarkastajan vaihtumiseen molempien osapuolten aloitteesta johtaa erimielisyydet tilintarkastuspalkkiosta, tilintarkastajan ja asiakasyrityksen väliset erimielisyydet ja mukautettu tilintarkastuslausunto. Tilintarkastajan erottamiseen voi johtaa yrityksen johdossa tapahtuneet muutokset, tilintarkastajan tehottomuus, pyrkimys parantaa yrityksen mainetta, tilinpäätöksen jälkikäteiset oikaisut ja tilintarkastajan konservatiiviset kirjanpitoperiaatteet. Tilintarkastajan eroamiseen taas voivat vaikuttaa asiakasyrityksen suuri riskisyys, yrityksen valvontaympäristöön liittyvät puutteet ja tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen. Tilintarkastusrotaatiosta todettiin, että sen vaikutuksista ja hyödyistä on ristiriitaisia tutkimustuloksia. Rotaation kannattajien mukaan tilintarkastajan pitkä toimikausi heikentää tilintarkastuksen laatua ja tästä syystä tilintarkastajan toimikaudelle tulisi olla maksimikesto laissa. Vastustajien mukaan pitkällä toimikaudella ei ole heikentävää vaikutusta laatuun ja rotaatio aiheuttaa ainoastaan ylimääräisiä kustannuksia. Toisen kappaleen lopuksi todettiin, että tilintarkastajan vaihtuminen aiheuttaa yritykselle kustannuksia. Tilintarkastajan eroaminen voi aiheuttaa muutoksia yrityksen johtoon sekä osakekurssiin.

Tutkielman kolmannessa kappaleessa käsiteltiin tilintarkastajan valintaa ja tilintarkastajan suorittamaa asiakashyväksyntää. Tilintarkastajan valinnasta esitettiin Hayn ja Davisin (2004) kehittämä malli, joka kuvaa hyvin tilintarkastajan valintaan liittyviä vaihtoehtoja. Kappaleessa todettiin, että tilintarkastajan valintaan vaikuttavat tilintarkastuksen laatu tai hinta tai molemmat yhdessä. Lisäksi todettiin, että Big 4 -tilintarkastajia voidaan pitää laadukkaampina, ja ne veloittavat myös suurempia palkkioita. Toisaalta todettiin, että Big

4 -tilintarkastajan valitseminen voi pienentää yrityksen muita rahoituskustannuksia. Kappaleessa todettiin, että tilintarkastajat voivat sopeuttaa asiakasportfoliotaan ja sitä myötä riskiään olemalla valikoivampia uusien asiakkaiden valinnassa. Big 4 -tilintarkastajien on todettu olevan tarkempia asiakkaiden hyväksymisprosessissaan, kuin muiden tilintarkastajien. Lopuksi kappaleessa esiteltiin tutkielman kahdeksan hypoteesia, joista neljä koski tilintarkastajan erottamisia koskevaa aineistoa ja neljä tilintarkastajan eroamisia koskevaa aineistoa.

Neljännessä tutkielman kappaleessa esiteltiin Audit Analyticsin tietokannasta vuosilta 2013–2016 saatu tutkimuksen aineisto ja aineistolle suoritettu karsinta. Seuraavaksi kappaleessa esiteltiin tutkimuksen tilastotieteelliset menetelmät ristiintaulukointi, McNemarin testi ja logistinen regressioanalyysi sekä perusteltiin niiden valitseminen tutkimuksen suorittamiseen. Näiden lisäksi tutkimuksen tilastolliset muuttujat sekä käytetty logistisen regression malli esiteltiin. Lopuksi kappaleessa todettiin tutkielman hypoteesien tarkastelussa käytettävän viiden prosentin merkitsevyystasoa.

Viidennessä kappaleessa esitettiin ristiintaulukoinnista, McNemarin testistä ja logistisesta regressioanalyysistä saadut tutkimustulokset tutkielman molemmille aineistoille erikseen. Lisäksi kappaleessa esitettiin kuvailevia tunnuslukuja tutkimuksen muuttujista. Tutkimustulosten yhteenvedossa esitettiin taulukko, joka sisälsi kaikki tutkielman hypoteesit sekä tiedot kyseisen hypoteesin hyväksymisestä tai hylkäämisestä.

6.1. Keskeiset tutkimustulokset

Tässä tutkielmassa havaittiin, että tilintarkastajan erottamisen ja eroamisen jälkeen Big 4 -tilintarkastajien osuus yritysten tilintarkastajina pieneni. Tämä tulos on yhdenmukainen Hernesniemen (2013) sekä Catanachin ym. (2011) kanssa. Hernesniemi havaitsi asian sekä tilintarkastajan erottamis- että eroamistilanteissa. Hänen aineistonsa käsitti yhdysvaltalaisien pörssiyritysten tilintarkastajan vaihdoksia vuosilta 2009–2011. Catanach ym. havaitsivat asian vuosilta 1994–2000 olevalla, ainoastaan tilintarkastajan eroamisia käsitteväällä, aineistolla.

Tutkielmassa ei havaittu asiakkaan ja edellisen tilintarkastajan välisillä raportoiduilla erimielisyyksillä olevan kummassakaan tutkielman aineistossa vaikutusta Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään. Tulos on tilintarkastajan eroamisia käsittevään aineiston osalta

ristiriidassa Hernesniemen (2013) tutkimustuloksen kanssa. Hernesniemi käytti tutkielmassaan kymmenen prosentin merkitsevyystasoa ja tässä tutkielmassa käytettiin viittä prosenttia. Eroja tutkimustuloksissa ei voida kuitenkaan selittää merkitsevyystasojen erolla, sillä erimielisyydet saivat tämän tutkielman eroamisaineistossa p-arvon 0,211, joka ei olisi ollut merkitsevä, vaikka tutkielmassa olisi käytetty samaa merkitsevyystasoa kuin Hernesniemi käytti. Tältä pohjalta Hernesniemen havaintoa, että erimielisyyksillä olisi merkitystä eroamisaineistossa, mutta ei erottamisaineistossa, ei voida tulosten perusteella vahvistaa.

Tutkielmassa ei havaittu raportoiduilla sisäisen valvonnan puutteilla olleen myöskään vaikutusta Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään kummassakaan aineistossa. Calderonin ja Ofobiken (2007) mukaan puutteet valvontaympäristössä voivat johtaa tilintarkastajan eroon, joten loogista olisikin, että Big 4 -tilintarkastajat välttäisivät kyseisiä asiakkaita. Näin asia ei ilmeisesti kuitenkaan ole.

Lisäpalveluiden prosentuaalisen osuuden vaikutuksesta saatiin erilainen tulos tutkimuksen eri aineistoilla. Tilintarkastajan erottamisen yhteydessä lisäpalveluiden prosentuaalisella osuudella kokonaispalkkioista ei havaittu olevan vaikutusta Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään. Kuitenkin eroamisaineistolla sillä havaittiin olevan vaikutusta. Toisin sanoen eroamisaineistossa havaittiin, että mitä pienempi edellisen tilintarkastajan lisäpalveluista saatujen palkkioiden prosentuaalinen osuus oli kokonaispalkkioista, sitä epätodennäköisemmin yrityksen uusi tilintarkastaja oli Big 4 -tilintarkastaja. Tutkimustulos on mielenkiintoinen. Calderonin ja Ofobiken (2007) mukaan tilintarkastaja on haluttomampi eroamaan toimeksiannosta, jossa lisäpalveluiden osuus kokonaispalkkioista on suurempi. Tämän perusteella oletettiin, että Big 4 -tilintarkastajat olisivat halukkaampia hyväksymään yrityksiä, joilla palkkioiden osuus on suurempi. Sitä, miksi lisäpalkkioilla on vaikutusta ainoastaan eroamisaineistossa, mutta ei erottamisaineistossa, ei pystytä tämän tutkielman aineistolla arvioimaan. Luultavasti eroamiseen on yhteydessä myös muita tekijöitä, jotka vaikuttavat tulokseen. Joka tapauksessa tutkimustulos tuo lisäinformaatiota tilintarkastajan asiakashyväksyntää koskevaan kirjallisuuteen. Asiaa tulisi kuitenkin tutkia vielä lisää, jotta voitaisiin varmistaa tulosten luotettavuus.

6.2. Jatkotutkimusaiheet

Tutkimus on tehty käyttäen yhdysvaltalaisista aineistoa, joten tuloksia ei voida ilman kriittistä tarkastelua soveltaa suomalaiseen lainsäädäntöympäristöön. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisikin suorittaa tutkimus suomalaisella aineistolla ja vertailla, onko suomalaisten ja yhdysvaltalaisien Big 4 -tilintarkastajien asiakashyväksynnässä eroja. Big 4 -tarkastajat ovat kansainvälisiä yrityksiä, joten voisi olettaa, että saman yrityksen toimivat olisivat melko samanlaisia. Yhdysvaltalainen oikeuskäytäntö on kuitenkin melko erilainen kuin Suomessa, joten olisi mielenkiintoista tutkia, miten oikeuskäytäntöjen erot vaikuttavat asiakashyväksyntään.

Lisäpalkkioiden osuutta kokonaispalkkioista yhtenä tekijänä Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksynnässä olisi hyvä tutkia vielä lisää. Onko todella niin, että Big 4 -tarkastajat arvioivat kyseistä asiaa hyväksyessään asiakasta, vai onko lisäpalkkioiden osuus kokonaispalkkioista kytköksissä johonkin muuhun tekijään. Voisi ajatella, että lisäpalveluiden osuus kokonaispalkkioista kasvaisi yrityksen koon kasvaessa, mutta tässä tutkielmassa kokomittarilla ei havaittu olevan positiivista yhteyttä Big 4 -tilintarkastajan asiakashyväksyntään.

LÄHTEET

- Amin, K., J. Krishnan & J. S. Yang (2014). Going concern opinion and cost of equity. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 33:4, 1–39.
- Ayers, S. & S. E. Kaplan (2003). Review partners' reactions to contact partner risk judgments of prospective clients. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 22:1, 29–45.
- Barton, J. (2005). Who cares about auditor reputation? *Contemporary Accounting Research* 22:3, 549–586.
- Beattie, V. & S. Fearnley (1995). The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies. *Accounting and Business Research* 25:100, 227–239.
- Bockus, K. & F. Gigler (1998). A theory of auditor resignation. *Journal of Accounting Research* 36:2, 191–208.
- Boone, J. P., I. K. Khurana & K. K. Raman (2010). Do the Big 4 and the second-tier firms provide audits of similar quality? *Journal of Accounting and Public Policy* 29:4, 330–352.
- Calderon, T. G. & E. Ofobike (2007). Determinants of client-initiated and auditor-initiated auditor changes. *Managerial Auditing Journal* 23:1, 4–25.
- Cassell, C. A., G. A. Giroux, L. A. Myers & T. C. Omer (2012). The effect of corporate governance on auditor-client realignments. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 31:2, 167–188.
- Casterella, J. R., K. L. Jensen & W. R. Knechel (2010). Litigation risk and audit firm characteristics. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 29:2, 71–82.
- Catanach, A., J. H. Irving, S. P. Williams & P. L. Walker (2011). An ex post examination of auditor resignations. *Accounting Horizons* 25:2, 267–283.
- Center, W. J. & A. L. Nagy (2008). Auditor resignations and auditor industry specialization. *Accounting Horizons* 22:3, 279–295.

- Chen, H. J., S. Y. Huang & K. Shih (2006). An empirical examination of the impact of risk factors on auditor's risk assessment. *International Journal of Management* 23:3, 515–528.
- Chen, C., C. Lin & Y. Lin (2008). Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: Does long auditor tenure impair earnings quality? *Contemporary Accounting Research* 25:2, 415–445.
- Chi, W., H. Huang, Y. Liao & H. Xie (2009). Mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research* 26:2, 359–391.
- Chow, C. W. (1982). The demand for external auditing: size, debt and ownership influences. *The Accounting Review* 57:2, 272–291.
- Chow, C. W. & S. J. Rice (1982). Qualified audit opinions and auditor switching. *The Accounting Review* 57:2, 326–335.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor independence, “low balling”, and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics* 3:2, 113–127.
- DeFond, M. L. (1992). The association between changes in client firm agency costs and auditor switching. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 11:1, 16–31.
- DeFond, M. L. & K. R. Subramanyam (1998). Auditor changes and discretionary accruals. *Journal of Accounting and Economics* 25:1, 35–67.
- DeFond, M. & J. Zhang (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics* 58:2-3, 275–326.
- Dutillieux, W., D. Stokes & M. Willekens (2013). Strategic pricing by Big 4 audit firms in private client segments. *Accounting and Finance* 53:4, 961–994.
- Eichenseher, J. W., M. Hagigi & D. Shields (1989). Market reaction to auditor changes by OTC companies. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 9:1, 29–40.
- Ettredge, M. L., C. Li & S. Scholz (2007). Audit fees and auditor dismissals in the Sarbanes-Oxley era. *Accounting Horizons* 21:4, 371–386.
- Ghosh, A. & D. Moon (2005). Auditor tenure and perceptions of audit quality. *The Accounting Review* 80:2, 585–612.

- Griffin, P. A. & D. H. Lont (2010). Do investors care about auditor dismissals and resignations? What drives the response? *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 29:2, 189–214.
- Hay, D. & D. Davis (2004). The voluntary choice of an auditor of any level of quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23:2, 37–53.
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus* [online]. 9. painos. Helsinki: Edita. ISBN 978-951-37-6942-0.
- Hernesniemi, T. (2013). *Tilintarkastajan vaihtumisen vaikutus uuden tilintarkastajan asiakkaan hyväksyntään*. Vaasa: Vaasan yliopiston Pro gradu –tutkielma.
- Hosmer, D. W., S. Lemeshow & R. X. Sturdivant (2013). *Applied Logistic Regression* [online]. 3. painos. New Jersey: John Wiley & Sons Inc. [siteerattu 15.2.2017]. ISBN 978-0-470-58247-3.
- Ives Group Inc. (2017). Audit Analytics: Audit + Compliance [online]. Sutton: Ives Group Inc. [siteerattu 9.2.2017]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.auditanalytics.com/0002/audit-compliance.php>>
- Jackson, A. B., M. Moldrich & P. Roebuck (2008). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *Managerial Auditing Journal* 23:5, 420–437.
- Johnson, V., I. Khurana, and J. Reynolds (2002). Audit-firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research* 19:4, 637–660.
- Johnstone, K. M. (2000). Client-acceptance decisions: simultaneous effects of client business risk, audit risk, auditor business risk, and risk adaptation. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 19:1, 1–25.
- Johnstone, K. M. & J. C. Bedard (2003). Risk management in client acceptance decisions. *The Accounting Review* 78:4, 1003–1025.
- Johnstone, K. M. & J. C. Bedard (2004). Audit firm portfolio management decisions. *Journal of Accounting Research* 42:4, 659–690.
- Kallunki, J.-P., P. Sahlström & M. Zerni (2007). Propensity to switch auditors and strictness of legal liability environment: the role of audit mispricing. *International Journal of Auditing* 11:3, 165–185.

- Kluger, B. D. & D. Shields (1989). Auditor changes, information quality and bankruptcy prediction. *Managerial and Decision Economics* 10:4, 275–282.
- Knechel, W. R., L. Niemi & S. Sundgren (2008). Determinants of auditor choice: evidence from a small client market. *International Journal of Auditing* 12:1, 65–88.
- Krishnan, J. & J. Krishnan (1997). Litigation risk and auditor resignations. *The Accounting Review* 72:4, 539–560.
- Krishnan, J., J. Krishnan & R. G. Stephens (1996). The simultaneous relation between auditor switching and audit opinion: an empirical analysis. *Accounting and Business Research* 26:3, 224–236.
- Lee, H. Y., V. Mande & R. Ortman (2004). The effect of audit committee and board of director independence on auditor resignation. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23:2, 131–146.
- Lennox, C. S., X. Wu & T. Zhang (2014). Does mandatory rotation of audit partners improve audit quality? *The Accounting Review* 89:5, 1775–1803.
- Lerman, A. & J. Livnat (2010). The new form 8-K disclosures. *Review of Accounting Studies* 15:4, 752–778.
- Mande, V. & M. Son (2011). Do audit delays affect client retention? *Managerial Auditing Journal* 26:1, 32–50.
- Mande, V. & M. Son (2013). Do financial restatements lead to auditor changes? *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 32:2, 119–145.
- Mande, V., M. Son & H. Song (2017). Auditor search periods as signals of engagement risk: effects on auditor choice and audit pricing. *Advances in Accounting* 1–15.
- Menon, K. & D. D. Williams (2008). Management turnover following auditor resignations. *Contemporary Accounting Research* 25:2, 567–604.
- Metsämuuronen, J. (2006). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 3. painos. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. x s. ISBN 952-5372-20-0.
- Myers, J. N., L. A. Myers & T. C. Omer (2003). Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: a case for mandatory auditor rotation? *The Accounting Review* 78:3, 779–799.

- Pittman, J. A. & S. Fortin (2004). Auditor choice and the cost of debt capital for newly public firms. *Journal of Accounting and Economics* 37:1, 113–136.
- Raghunandan, K. & D. V. Rama (1999). Auditor resignations and the market for audit services. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 18:1, 124–134.
- Rama, D. V. & W. J. Read (2006). Resignations by the Big 4 and the market for audit services. *Accounting Horizons* 20:2, 97–109.
- Read, W. J. & A. Yezegel (2016). Auditor tenure and going concern opinions for bankrupt clients: additional evidence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 35:1, 163–179.
- Salkind, N. J. (2010). *Encyclopedia of research design* [online]. California: SAGE Publications, Inc. [siteerattu 8.3.2017]. Saatavana World Wide Webistä: <https://books.google.fi/books?id=EmwCQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=fi&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> ISBN 978-1-4129-6127-1.
- Sankaraguruswamy, S. & J. S. Whisenant (2004). An empirical analysis of voluntarily supplied client-auditor realignment reasons. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23:1, 107–121.
- Schwartz, K. B. & K. Menon (1985). Auditor switches by failing firms. *The Accounting review* 60:2, 248–261.
- Shu, S. (2000). Auditor resignations: clientele effects and legal liability. *Journal of Accounting and Economics* 29:2, 173–205.
- Stanley, J. D. & F. T. DeZoort (2007). Audit firm tenure and financial restatements: an analysis of industry specialization and fee effects. *Journal of Accounting and Public Policy* 26:2, 131–159.
- Turner, L., J. Williams & T. Weirich (2005). An inside look at auditor changes. *The CPA Journal* 12–21.
- Vanstraelen, A. (2002). Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious Continental European business environment: empirical evidence from Belgium. *Accounting and Business Research* 32:3, 171–186.

- Wells, D. W. & M. L. Loudder (1997). The market effects of auditor resignations. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 16:1, 138–144.
- Whisenant, J. S., S. Sankaraguruswamy & K. Raghunandan (2003). Market reactions to disclosure of reportable events. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 22:1, 181–194.
- Willekens, M. & C. Achmadi (2003). Pricing and supplier concentration in the private client segment of the audit market: market power or competition? *The International Journal of Accounting* 38:4, 431–455.
- Williams, D. D. (1988). The potential determinants of auditor change. *Journal of Business Finance & Accounting* 15:2, 243–261.